

FIGURINE, STATUETE ȘI CAPACE ANTROPOMORFE ȘI ZOOMORFE GETO-DACICE DIN MUNTENIA (SEC. IV A. CHR.-I P. CHR.)

VALERIU SÎRBU

Key words: Geto-Dacians, Wallachia, anthropomorphic and zoomorphic figurines and statuettes, magic, witchcraft, religion.

Abstract. The study deals with the main morphological characteristics of the objects and the contexts in which they were discovered, as well as their chronology and diffusion area. We have also tried to highlight their cult-related features. We consider that the analysis of the discoveries of anthropomorphic and zoomorphic figurines and anthropomorphic and zoomorphic statuettes proves that they are different not only in terms of morphology – namely their size and artistic intent – but also of the archacological contexts in which they appeared and their different cult meaning: the former belong to magic and witchcraft, the latter to religion.

Cuvinte-cheie: geto-daci, Muntenia, figurine și statuete antropomorfe și zoomorfe, magie, vrăjitorie, religie.

Rezumat. Studiul se referă la principalele caracteristici morfologice ale pieselor și contextele în care au fost descoperite, la cronologia și aria lor de răspândire, iar în final vom încerca să evidențiem valențele lor culturale. Analiza descoperirilor de figurine și statuete antropomorfe și zoomorfe dovedește, după opinia noastră, faptul că ele se deosebesc nu numai morfologic, adică prin dimensiuni, valențe artistice, ci și prin contextele arheologice în care au apărut și prin semnificația lor culturală diferită: primele aparțin sferei magiei și vrăjitoriei, iar celelalte religiei.

Zona la care ne vom referi include teritoriul mărginit de Carpații Meridionali, la nord, de fluviul Dunărea, la sud și est, și de râul Olt, la vest. Întrucât figurinele din prima epocă a fierului au fost, relativ recent, publicate¹, acum ne vom referi doar la cele din a doua epocă a fierului.

Tema abordată este, din mai multe puncte de vedere, una din cele mai interesante privitoare la viața spirituală a geto-dacilor.

În primul rând, figurinele și „capacele” cu terminații avimorfe sunt piese destul de des întâlnite în așezările geto-dacilor, deci se pot emite o serie de ipoteze și concluzii de ordin general, nu numai asupra acestei zone, dar și pe ansamblul ariei locuite de traci.

În al doilea rând, este vorba de categorii de piese care sunt creații locale, deci ele reflectă, indubitabil, credințe ale comunităților în care ele au fost descoperite.

Deși, datorită interesului pe care asemenea categorii de piese l-au reprezentat pentru civilizația tracilor, există atât o serie de studii de sinteză², cât și abordări punctuale cu ocazia publicării pieselor dintr-o anumit sit³, apreciem că analiza separată a pieselor din Muntenia poate releva anumite trăsături specifice acestei zone.

Nivelul cunoștințelor noastre despre civilizația geților din această zonă nu este pe deplin satisfăcător, totuși se poate urmări evoluția principalelor ei coordonate chiar și în actualul stadiu de cercetare. Nu vom aminti aici decât câteva sinteze ori monografii de situri⁴.

¹ Sîrbu 1999, 153-179.

² Turcu 1977, 53-56; 1979, 169-172; Sanie 1981, 174-195; 1995, 54-86; Sîrbu 1987₁, 91-157; 1987₂, 303-322; 1993₁, 58-70, 110-125; 1993₂, 129-175; 2006, 68-7.

³ Vulpe 1931, 257-262; Turcu 1972, 70; Conovici 1974, 295-301; 1994, 61-83; Preda, Dupoi 1979, 77-88; Palinceaș 1995, 93-103; Sîrbu 1996, 50-51, 103-104; 2004, 83-110.

⁴ Andrieșescu 1924; Pârvan 1926; Vulpe 1966; Turcu 1977; Conovici 1985, 71-87; Sîrbu 1996; Sîrbu *et al.* 1996; Dupoi, Sîrbu 2001; Sîrbu, Matei, Dupoi 2005; Trohani 2005; 2006.

Descoperirile vor fi prezentate pe situri întrucât apreciem că astfel se va putea observa mai bine rolul lor în cadrul comunităților respective. De asemenea, figurinele și statuetele vor fi analizate separat întrucât, așa cum se va vedea în final, semnificația lor a fost diferită.

Încă de la început trebuie să menționăm că doar în câteva situri s-au efectuat săpături sistematice de amploare iar rezultatele au fost cel puțin parțial publicate, așa cum este cazul la Grădiștea⁵, Piscu Crăsani⁶, Pietroasa Mică-*Gruiu Dării*⁷, Popești⁸, Căscioarele⁹ și Zimnicea¹⁰, situație reflectată și în numărul mai mare de piese și în varietatea lor tipologică.

REPERTORIUL DESCOPERIRILOR

BUCUREȘTI

Figurină zoomorfă? Protomă de capac? (Î=67mm) (Fig.12/11).

Piesă din argilă fină, cenușie, cu angoba lustruită; se păstrează doar capul și gâtul unui animal, probabil șarpe, redat destul de sugestiv, ornamentat pe gât cu incizii adânci, oblice, iar la baza capului are un șir de incizii; ochii au fost redați tot prin incizii. Sec. II-I a. Chr.

Turcu 1979, 212, pl. XXXI/5.

BUCUREȘTI-Bragadiru

Figurină antropomorfă obținută din rotula unui cal, probabil purtată ca amuletă.

Sec. II-I a. Chr.

M. Turcu 1979, 169, nota 24.

BUCUREȘTI-Cățelu Nou

Cap uman (Î=32 mm) (Fig. 11/8).

Piesă din pastă poroasă, gălbuie; deși capul este modelat fără o atenție deosebită și cu exagerarea unor caracteristici ale feței (gura, nasul), figura este realistă și expresivă; de semnalat prezența unui orificiu în obraz. Sec. II-I a. Chr.

V. Leahu 1965, 62; M. Turcu 1979, 212, pl. XXX/5.

Figurină zoomorfă (L=42 mm) (Fig. 11/7).

Piesă din pastă poroasă, gălbuie-cărămizie, corpul masiv, aproape cilindric; coada și picioarele au fost redade prin proeminențe conice; capul este spart. Deși este modelat fără multe detalii, figurina redă destul de sugestiv forța și vigoarea unui taur. Sec. II-I a. Chr.

V. Leahu 1965, 62; M. Turcu 1979, 212, pl. XXX/6.

BUDUREASCA (jud. Prahova) (Î=43 mm), descoperită într-un mormânt (Fig. 11/12)

Piesă din argilă comună, de formă aproape cilindrică, cu partea inferioară mai subțire, capul nediferențiat de trunchi, cu nasul și ochii redați prin presarea lutului, plus incizii; nu s-au individualizat mâinile și picioarele; sexul masculin este bine evidențiat. Sec. IV-III a. Chr.

Fl. Preda, V. Dupoi 1979, 83, Fig. 3.

CĂSCIOARELE-Șuvița Hotarului (jud. Călărași)

Figurină antropomorfă (Î=65 mm; l=60 mm), descoperită în Locuința 5 (Fig. 5/10).

Piesă din argilă fină, cu nisip, miezul și angoba cenușii; este plată, curbată, cu mâinile, picioarele și capul redade prin proeminențe conice, fără detalii ale feței. Sec. IV-III a. Chr.

Figurină zoomorfă (Î=22 mm; L=62 mm), descoperită în Locuința 22 (Fig. 5/11).

Piesă din argilă semifină ce redă, foarte probabil, un taur; corpul masiv, aproape cilindric, fără multe detalii; botul, urechile și picioarele, redade prin proeminențe conice, au vârful rupte. Sec. IV-III a. Chr.

Capac avimorf (Fig. 5/12)

Piesă (D=60 mm; Î=35 mm) din argilă semifină, cu cioburi pisate, acoperit cu angobă, suportul de formă conică, aplatizat, terminația mânerului redă un cap de pasăre.

⁵ Sîrbu 1996.

⁶ Andrieșescu 1924; Pârvan 1926, 173-220; Vulpe 1966, 42-45; Conovici 1974, 295-301; 1985, 76-77; 1994, 61-83.

⁷ Dupoi, Sîrbu 2001; Sîrbu, Matei, Dupoi 2005.

⁸ Vulpe 1957, 227-246; 1959₁, 339-349; 1959₂, 307-324; 1961, 321-338; 1962, 457-461; 1966, 27-33; Vulpe, Gheorghiuț 1979, 95-104.

⁹ Sîrbu *et al.* 1996.

¹⁰ Alexandrescu 1980, 19-126.

Mâner avimorf

Piesă ($\hat{I}=33$ mm) din argilă comună, cu cioburi pisate, acoperit cu angobă, cap de pasăre, greu de identificat, așezat pe un gât de formă tronconică.

V. Sîrbu *et al.* 1996, 17, Fig. 89/4, 6; 90/4; 266, Fig. 89/1-2.

CĂSCIOARELE-Suharna (jud. Călărași)

Figurină antropomorfă, fragmentară ($\hat{I}=30$ mm), găsită în Locuința 1 (Fig. 12/14).

Piesă fragmentară, modelată din argilă comună; s-a păstrat doar partea inferioară a piciorului figurinei, realist redat, marcându-se bine talpa. Sec. II-I a. Chr.

Figurină zoomorfă (L=90 mm), descoperită în Locuința 3 (Fig. 12/13).

Piesă din argilă semifină, modelată destul de neglijent, deși sugerează bine un mistreț; are corpul aproape cilindric, râtul supradimensionat, picioarele redată prin proeminențe conice. Sec. II-I a. Chr.

Sîrbu *et al.* 1996, 35, Fig. 89/3, 5; 90/3.

CĂTUNU (jud. Dâmbovița)

Figurină antropomorfă masculină ($\hat{I}=55$ mm), descoperită într-o locuință (Fig. 11/9).

Piesă din argilă comună, modelată neglijent, de culoare galbuie-cărămizie, corpul aproape cilindric, capul masiv, cu ochii și nasul indicați prin presarea lutului, cu picioarele în forma unor proeminențe conice, sexul masculin puțin evidențiat. Sec. II-I a. Chr.

Stoica 1979, 122-123, Fig. 7.

CETĂȚENI (jud. Argeș)

Figurină antropomorfă masculină, modelată din argilă curată, slab arsă; din păcate, nu avem alte informații. Sec. II-I a. Chr.

Conovici 1979, 297, nota 8; cercetări D. V. Rosetti.

GRĂDIȘTEA (jud. Brăila)

Figurine antropomorfe

1. *Figurină* întreagă, descoperită în Bordeiul nr. 6/1981 (Fig. 6/5).

Piesă ($\hat{I}=29$ mm; l=22 mm; G=12 mm) din argilă fină, angobă cenușie-castanie, arsă inoxidant, de formă conică, picioarele tronconice, evazate, între care se află un orificiu circular, adânc.

2. *Figurină* întreagă, descoperită în Bordeiul nr. 6/1981 (Fig. 6/7).

Piesă ($\hat{I}=27$ mm; G=11 mm; l=15 mm) din argilă semifină, nisipoasă, cu cioburi pisate, miezul și angoba brunecenușii, arsă inoxidant și secundar. Capul rotunjit, nediferențiat de trunchi, cu ochii și gura redată prin incizii rotunde, iar nasul în relief, prin presarea lutului, corpul rectangular în plan și oval în secțiune, picioarele indicate prin mici proeminențe conice.

3. *Figurină* întreagă, descoperită în Bordeiul nr. 6/1981 (Fig. 6/2).

Piesă ($\hat{I}=55$ mm; G=12 mm; l=35 mm) din argilă semifină, cu cioburi mărunte, angobă cărămizie în față și neagră-cenușie la spate, arsă oxidant, capul conic, aplatizat, fără detalii ale feței, nediferențiat de trunchi, corpul rectangular în plan și oval în secțiune, mâinile indicate prin proeminențe conice, picioarele, ușor îndepărtate, au indicată talpa.

4. *Figurină* fragmentară descoperită în Groapa 7/1978 (Fig. 6/8).

Piesă (D=25 mm) din argilă semifină, cu cioburi pisate, miezul negru, angobă castanie, arsă oxidant, de forma unei stele cu cinci proeminențe conice, cu orificiu rotund la mijloc.

5. *Figurină* feminină, descoperită în Groapa 86/1981 (Fig. 6/3).

Piesă fragmentară ($\hat{I}=50$ mm; G=20 mm; l=51 mm) din argilă comună, cu multe cioburi pisate, miezul cărămiziu, angoba gălbuie, arsă oxidant. Lipsesc capul și corpul de la „stem” în jos. Corpul aproape rectangular în secțiune, sânii (unul rupt) și brațele (unul rupt) sunt conice; la baza gâtului are trei incizii adânci, rotunde.

6. *Figurină* feminină, descoperită în Groapa 86/1981 (Fig. 6/1).

Piesă fragmentară ($\hat{I}=93$ mm; G=38 mm; l=78 mm) din argilă comună, cu cioburi pisate mărunte, miezul brun-negru, angobă gălbuie în față și cenușie la spate, arsă oxidant. Corpul rectangular, aplatizat, oval în secțiune, cu partea inferioară goală (D=40×24 mm). Lipsesc: sânii, capul, gâtul și circa o treime din corp; arsă secundar.

7. *Figurină* masculină, Groapa 110/1983 (Fig. 6/4).

Piesă fragmentară ($\hat{I}=35$ mm) din argilă semifină, cu cioburi mărunte, miezul și angobă gălbui-cenușii, arsă oxidant; lipsește piciorul drept. Are gâtul înalt, corpul rectangular, brațele și sexul orizontale, picioarele, oblice, conice.

8. *Figurină* întreagă, descoperită în S43, Vatra nr.7 (Fig. 6/6).

Piesă ($\hat{I}=48$ mm; l=19 mm; G=10 mm) din argilă semifină, nisipoasă, cu mică și cioburi pisate, angobă gălbuie-cenușie, arsă oxidant, capul și corpul de formă conică, curbată, aplatizat în față și rotunjit la spate, mâinile redată prin proeminențe conice, asimetrice. La bază are un orificiu rotund; nu se redau detaliile feței și nici sexul.

9. *Figurină* întreagă, descoperită în Bordeiul nr. 17/1997 (Fig. 7/3).

Piesă ($\hat{I}=28$ mm) din argilă semifină, cu mică, arsă necontrolat, cu partea superioară de culoare cenușie iar restul brună, de formă tronconică, picioarele redete sub forma unor proeminențe conice; ochii au forma unor alveole, obținuți prin presarea lutului moale; nu se redau mâinile și uncele detalii ale feței. Prezintă câteva câteva împunsături fine pe corp și în ochi.

10. *Figurină întreagă*, descoperită în Bordeicul nr. 17/1997 (Fig. 7/4).

Piesă ($\hat{I}=20$ mm) din argilă semifină, cu mică, arsă necontrolat, cu partea anterioară cenușie iar spatelul brun, aproape de forma unei stele cu patru colțuri, capul și mâinile fiind redete prin proeminențe conice; nu sunt reliefate alte detalii.

11. *Figurină întreagă*, descoperită în Bordeicul nr. 17/1997 (Fig. 7/1).

Piesă ($\hat{I}=29$ mm) din argilă semifină, cu mică, arsă oxidant, de culoare gălbuie, de formă aproape cilindrică, cu ochii redați prin alveole, prin presarea lutului moale, cu orificiu transversal la mijlocul corpului, cavitate în față, la bază, plus câteva împunsături pe corp și în ochi. Nu sunt redete mâinile și picioarele.

12. *Figurină întreagă*, descoperită în Bordeicul nr. 17/1997 (Fig. 7/2).

Piesă ($\hat{I}=29$ mm) din argilă semifină, cu mică, arsă oxidant, de culoare gălbuie, de formă aproape cilindrică, cu ochii indicați prin alveole, prin presarea lutului moale, cu orificiu transversal la nivelul pieptului, câteva împunsături pe corp. Nu se redau mâinile și picioarele.

Figurine zoomorfe

1. *Figurină întreagă*, descoperită în Groapa 167/1990 (Fig. 8/2).

Piesă ($\hat{I}=40$ mm; D=26 mm) din argilă semifină, cu cioburi mărunț pisate, cu miezul și angoba de culoare gălbuie; piesa redă doar capul și gâtul unui mamifer, așezate pe un mic suport de formă circulară; urechile și botul sunt reprezentate prin proeminențe, probabil conice (acum terminațiile lor lipsesc); e posibil să reprezinte un cap de câine. Întrucât are gardină, ar fi putut fi folosită drept capac de urciur, deși e mai puțin probabil.

2. *Figurină*, descoperită în S 29-strat (Fig. 8/1).

Piesă ($\hat{I}=47$ mm; L=70 mm) din argilă semifină, cu cioburi pisate, angobă castanie-cenușie, arsă oxidant; incizii pe cap, gât și coadă, cu ochii redați prin incizii triunghiulare, probabil redă o pasăre de pradă (vultur?).

„Capace” avimorfe

1. *Mâner avimorf*, descoperit în Bordeicul nr. 12/1988 (Fig. 8/5).

Piesă din argilă semifină, cu cioburi pisate, arsă oxidant, de culoare gălbuie; redă capul unei pasări cu ciocul mare, ușor deschis; ochii indicați prin incizii adânci, ciocul rectangular, ușor deschis.

2. *„Capac”* ($\hat{I}=62$ mm; DB=94 mm) descoperit în Bordeicul nr. 7/1982 (Fig. 8/10).

Piesă din argilă semifină, cu cioburi pisate, angobă cărămizie-cenușie, modelat cu mâna, ars oxidant, de formă conică, cu marginea bazei rotunjită și arsă secundar, mânerul terminat în forma unui cap de pasăre.

3. *Mâner avimorf*, descoperit în Locuința nr. 20 (Fig. 8/12).

Piesă ($\hat{I}=45$ mm) din argilă semifină, cu cioburi pisate, angobă cenușie, arsă inoxidant; terminația mânerului este în forma unui cap de pasăre, fără alte detalii.

4. *Mâner avimorf*, descoperit în Groapa 5/1978 (Fig. 8/11).

Piesă ($\hat{I}=55$ mm) din argilă semifină, cu cioburi pisate, angobă gălbuie-castanie, modelată cu mâna, arsă oxidant, terminată în forma unui cap de pasăre, cu caneluri și orificiu la nivelul ochilor.

5. *Capac cu mâner avimorf*, descoperit în Groapa 48/1979 (Fig. 8/9).

Piesă ($\hat{I}=66$ mm; DB=80 mm) din argilă fină, cu cioburi pisate mărunț, de culoare cărămizie, cu angobă gălbuie-castanie, modelată cu mâna, arsă oxidant; de formă conică, cu marginea bazei rotunjită, mânerul terminat în forma unui cap de pasăre, fără alte detalii.

6. *Mâner avimorf*, descoperit în Groapa 160/1989 (Fig. 8/8).

Piesă ($\hat{I}=45$ mm) din argilă semifină, cu cioburi pisate mărunț, angobă castanie-cenușie, modelată cu mâna, arsă inoxidant; mânerul terminat în forma unui cap de pasăre, cu marcarea ochilor prin incizii.

7. *Capac avimorf*, descoperit în Bordeicul nr. 17/1998 (Fig. 7/16).

Piesă din argilă semifină, cu mică, arsă oxidant, cu miezul brun, exteriorul și angoba de culoare castanie-gălbuie, fragmentară, păstrându-se doar partea superioară; are forma unui cap și gât de pasăre, fațetate; nu se redau alte detalii.

8-11. *Capace avimorfe* (Fig. 8/3-4, 6-7).

Piese modelate din argilă semifină sau comună, cu cioburi pisate, acoperite cu angobă de culoare gălbuie ori cenușie-neagră; redau capete de pasări greu de identificat, cu excepția unei piese care sugerează un cap de vultur (Fig. 8/7)

Datare piese: sec. II-I a. Chr.

Sîrbu, Anastasiu 1980, 213, Fig. 3/6; 1983, 171, Fig. 11/4; 14/4b,5-6; 1985, 129, Fig. 2/1, 5/1,3; Sîrbu 1987, 1, 98-99, Fig. 16/1-5, 7; 21/3; Sîrbu 1993, 1, 124, Fig. 55/7-8; 1996, 103-104, Fig. 12/1-2; 23/4; 93/1, 2,5, 9-11; 94/1,2; 97/1,3-4, 6-7; 98/1-2,5-7; 2004, 85, Fig. 7/1-4.

GREACA-La Slom (jud. Giurgiu)

Phalus, fragmentar, descoperit în strat, în S2, caroul 1, la adâncimea de 0,60-0,82 m.

Picsă (D=28 mm; L=43 mm) modelată din argilă semifină, acoperită cu angobă, de formă cilindrică, care redă cu naturalețe partea anterioară a unui penis; întrucât este fragmentar nu putem ști dacă a fost modelat doar penisul ori s-a rupt de la o statueta.

Sîrbu *et al.* 1996, p.60, Fig. 95/7, 125/4.

Figurină zoomorfă (Î=22 mm; L=38 mm) modelată din argilă semifină, cu cioburi pisate, cu angobă cărămizie, arsă oxidant; corpul este cilindric, iar picioarele și coada sunt reprezentate prin proeminențe conice, probabil redă un caprideu. Lipsesc capul și picioarele din dreapta. Sec. II-I a. Chr. (Fig. 12/12).

Sîrbu *et al.* 1996, 60, Fig. 96/8.

PIETROASA MICĂ–*Gruia Dării* (jud. Buzău)

Figurine antropomorfe

1. *Figurină* (Î=74 mm), descoperită în S₁, m. 61, - 0,69 m (Fig. 1/4; 2/1).

Piesă din argilă fină, cu mică și cioburi pisate, modelată destul de îngrijit, arsă oxidant, complet, de culoare gălbuie, cu urme de ardere secundară în față, pe partea dreaptă, cu spatele spart intenționat; capul aproape rotund, ochii și gura realizați prin incizie, iar nasul prin presarea lutului, corpul rectangular în plan și secțiune, picioarele de formă conică, acum rupte; lovitură în creștet, în lutul moale, orificiu mic între picioare. Sec. I a. Chr.-I p. Chr.

Dupoi, Sîrbu 2001, 63, Fig. 105/4, 109/1.

2. *Figurină*, descoperită în S₂, m. 58, - 0,30 m (Fig. 1/5; 2/2).

Piesă (Î=60 mm) din argilă fină, cu mică și cioburi pisate, arsă oxidant, cu miezul incomplet ars, brun, angoba gălbuie; modelată neglijent, asimetrică, capul aproape rotund, ochii, nasul și gura obținuți prin presarea lutului, mâinile asimetrice, corpul rectangular în plan și oval în secțiune, cavitate în burtă. Întrucât piesa este mult mai grea decât dacă ar fi numai din lut, foarte probabil că are în mijloc o piesă din bronz sau plumb a cărei prezență se simte și la manevrarea zonei de ruptură din dreptul mâinilor. Sec. I a. Chr.-I p. Chr.

Dupoi, Sîrbu 2001, 64, Fig. 105/5, 109/2.

3. *Figurină*, descoperită în complexul 94 (Fig. 4/5; 5/2).

Piesă din argilă semifină, acoperită cu angobă, de formă conică, cu trei proeminențe conice la bază și orificiu larg la nivelul pieptului, probabil pentru purtarea ei; capul nediferențiat de trunchi, nu se indică niciun fel de detalii ale corpului sau feței; probabil redă o figurină de sex masculin.

Dupoi, Sîrbu 2001.

4. *Figurină*, descoperită în S₂, m. 27, - 0, 50 m (Fig. 1/1).

Piesă (Î=37 mm) din argilă fină, cu mică și cioburi pisate, arsă oxidant, compact; brațul drept și piciorul stâng rupte, corpul dreptunghiular în plan și oval în secțiune, cavitate în creștet, plus impresiuni ale degetelor pe tot corpul. Sec. I a. Chr.-I p. Chr.

Dupoi, Sîrbu 2001, 64, Fig. 105/1, 109/4.

5. *Figurină* (Fig. 1/7; 2/4).

Piesă (Î=60 mm), cu miezul și angoba de culoare gălbuie; partea superioară și spatele sparte; orificiu longitudinal adânc în partea superioară și cavitate în piept; posibil să imite piesele elenistice de tip Tanagra. Sec. I a. Chr.-I p. Chr.

Dupoi, Sîrbu 2001, 64, Fig. 105/7

6. *Cap uman* (Fig. 1/2; 2/3).

Piesă (Î=22 mm) din argilă fină, cu cioburi pisate, arsă oxidant, complet, miezul și angoba de culoare gălbuie; de formă ovală în plan și în secțiune, cu detaliile feței redată prin incizii, expresivă. Sec. I a. Chr.-I p. Chr.

Dupoi, Sîrbu 2001, 64, Fig. 105/2, 109/3.

7. *Cap uman* (?) (Fig. 1/3).

Piesă (Î=50 mm), din argilă fină, cu mică și cioburi pisate, de formă ovală în plan și rotund în secțiune, modelată grosolan, cu anumite incizii, ce ar putea reda detalii ale feței. Sec. I a. Chr.-I p. Chr.

Dupoi, Sîrbu 2001, 64, Fig. 105/3.

8. *Figurină*, descoperită în Complexul C5 (Fig. 1/6).

Piesă fragmentară, din argilă fină, cu mică, cioburi și concrețiuni de calcar, arsă inoxidant, cu miezul negru și angoba cenușie; are corpul cilindric și un canal longitudinal, aproape rotund; capul și picioarele, rupte din antichitate; nu se indică nici un detaliu al corpului. Sec. I a. Chr.

Sîrbu, Matei, Dupoi 2005, 48, Fig. 55/2; 105/6.

9. *Figurină*, descoperită în Complexul C94 (Fig. 3/1).

Piesă din argilă comună, cu multe cioburi pisate, arsă oxidant, cu angobă gălbuie-cenușie, neglijent modelată, ușor curbată spre față, partea din spate a corpului despărțită în două printr-o incizie adâncă, cu orificiu transversal la nivelul pieptului, picioarele redată prin proeminențe conice; nu se indică nici un detaliu al corpului sau al feței. Sec. I a. Chr.

Sîrbu, Matei, Dupoi 2005, 48, Fig. 94/13.

10. *Figurină*, descoperită fortuit.

Este o piesă mai îngrijit modelată, cu redarea unor părți ale corpului și detalii ale feței.

Inedită. Informații M. Constantinescu

Figurine zoomorfe

1. *Figurină*, descoperită în S₁, m. 15, - 1,10 m (Fig. 3/2; 4/2).

Piesa (L=55 mm, Î=35 mm) modelată cu grijă, din argilă fină, cu mică, arsă oxidant, miczul cărămiziu, angoba gălbuie; membrele redade, probabil, prin proeminențele conice; coarnele, botul și picioarele rupte; redă un taur. Sec. I a. Chr.-I p. Chr.

Dupoi, Sîrbu 2001, 65, Fig. 106/2; 110/5.

2. *Figurină* (Fig. 3/6; 4/3).

Piesă (L=42 mm; Î=26 mm), modelată cu grijă, din argilă fină, cu mică, arsă oxidant, interiorul și angoba de culoare gălbuie-alburie, jumătate din piesă este spartă; botul, coarnele și picioarele au fost redade prin proeminențe conice; probabil redă un ovicaprin.

Sec. I a. Chr.-I p. Chr.

Dupoi, Sîrbu 2001, 65 Fig. 106/5.

3. *Figurină*, descoperită în S₅, m. 45, - 0,30 m (Fig. 3/3; 4/1).

Piesă (L=35 mm, Î=17 mm), modelată cu grijă, din argilă fină, cu mică și cioburi pisate, arsă oxidant, de culoare gălbuie; are linii și puncte incizate pe diverse zone ale corpului. Probabil redă o țestoasă, fără a se exclude și un mamifer. Sec. I a. Chr.-I p. Chr.

Dupoi, Sîrbu 2001, 65, Fig. 106/3; 110/1.

4. *Cap de figurină* (Fig. 3/4).

Piesă (L=17 mm), modelată din argilă fină, cu mică, arsă oxidant, cu interiorul și angoba de culoare gălbuie-cărămizie; probabil redă o felină. Sec. I a. Chr.-I p. Chr.

Dupoi, Sîrbu 2001, 65, Fig. 106/4.

5. *Figurină* (Fig. 3/5).

Piesă fragmentară, păstrându-se doar partea anterioară, din argilă fină, cu multe cioburi pisate, arsă oxidant, cu miezul și angoba de culoare gălbuie-portocalie, picioarele, botul și urechile rupte (de menționat că zona de ruptură a unei urechi a fost polizată).

Sîrbu, Matei, Dupoi 2005, 49, Fig. 95/13.

6. *Figurină* (Î=24 mm; D=23 mm), descoperită în Complexul 4 (Fig. 5/7)

Piesă din argilă semifină, cu suprafața nefinisată, de culoare cărămizie, arsă oxidant, de formă tronconică, cu baza concavă; redă un cap de mamifer, cu botul ușor ridicat în sus; vârful urechilor sunt rupte acum. Nu se indică alte detalii.

Sîrbu, Matei, Dupoi 2005, 106, Fig. 54/7.

Mânere cu terminații avimorfe ori în capete de mamifer

1. *Mâner de capac*, descoperit S₅, m. 17 (Fig. 5/1).

Piesă în formă de cap de mamifer (Î=33 mm), din argilă fină, cu mică, arsă inoxidant, de culoare cenușie; terminația mânerului redă, foarte probabil, un cap de mamifer fără coarne. Sec. I a. Chr.-I p. Chr.

Dupoi, Sîrbu 2001, 65, Fig. 107/1.

2. *Mâner avimorf de capac*, descoperit în S₂, m. 25, - 0,47m (Fig. 5/4).

Piesă (Î=60 mm) din argilă fină, cu cioburi pisate, arsă inoxidant, de culoare cenușie; se indică, prin incizie, doar ochii. Sec. I a. Chr.-I p. Chr.

Dupoi, Sîrbu 2001, 65, Fig. 107/4.

3. *Mâner avimorf de capac* (Î=25 mm) (Fig. 5/3).

Piesă din argilă fină, arsă inoxidant, de culoare cenușie; se indică doar ochii.

Sec. I a. Chr.-I p. Chr.

Dupoi, Sîrbu 2001, 65, Fig. 107/3.

4. *Mâner de capac* (Î=40 mm), descoperit în Complexul 17 (Fig. 5/6).

Piesă din argilă comună, cu pietricele și cioburi pisate, ardere necontrolată, de culoare brună, cu pete cărămizii; piesă de formă conică a cărei terminație redă un cap de mamifer, cu botul și urechile redade prin proeminențe conice; probabil redă un cap de ovicaprin. Nu se indică alte detalii.

Sîrbu, Matei, Dupoi 2005, 104, Fig. 60/9.

5. *Capac avimorf* (Î=63 mm; D=146 mm), descoperit în Complexul 71 (Fig. 5/8).

Piesă din argilă fină, bine finisată, de culoare cenușie, ardere inoxidantă, de formă hemisferică, aplatizată, cu gardină de așezare pe vâscior; terminația sugerează un cap de pasăre.

Sîrbu, Matei, Dupoi 2005, 104, Fig. 78/7.

6. *Mâner avimorf de capac* (Î=53 mm), descoperit în Complexul 81 (Fig. 5/9).

Piesă din argilă semifină, ardere oxidantă, de culoare maronic-închisă; probabil de la un capac cu mânerul terminat în forma unui cap de pasăre; nu se indică nici un fel de detalii.

Sîrbu, Matei, Dupoi 2005, 104, Fig. 81/2.

7. *Mâner avimorf de capac* (Î=57 mm), descoperit în strat (Fig. 5/5).

Piesă din argilă semifină, cu rare pietricele, cu suprafața bine finisată, arsă inoxidant, de culoare cenușie-negricioasă; redă un cap de pasăre cu ochii indicați prin incizii.

Sîrbu, Matei, Dupoi 2005, 104, Fig. 95/2.

PISCUL CRĂSANI, com. Balaciu (jud. Ialomița)

Figurine antropomorfe

1. *Figurină masculină*, întreagă, găsită pe vatra unei locuințe incendiate (Fig. 9/1).

Piesă (Î=38,7 mm) din argilă semifină, slab arsă, de culoare brun-gălbuie, cu partea inferioară rectangulară iar cea superioară triunghiulară în plan, picioarele abia sugerate prin mici proeminențe conice; are câteva înțepături în zona feței, urechilor și în dreapta pieptului. Sec. II a. Chr.

Conovivi 1974, 295, Fig. 1/1, 2/1; 1994, 74.

2. *Figurină masculină*, întreagă, descoperită într-o groapă (Fig. 9/2).

Piesă (Î=57,5 mm) din argilă semifină, modelală destul de neglijent, slab arsă, de culoare brun-gălbuie. Partea superioară a corpului este rectangulară în plan, capul nu este diferențiat de trunchi, picioarele sunt redete în forma unor proeminențe conice, lungi. Ochii sunt redați prin alveole adânci, nasul este în relief, prin presarea lutului cu degetele, sexul masculin este bine marcat, sugerându-se și anusul. Pe creștet este incizat un motiv cruciform, care se continuă pe spate și pe părțile laterale până la linia șoldurilor. Sec. II-I a. Chr.

Conovivi 1974, 297, Fig. 1/2, 2/2; 1994, 74.

3. *Figurină masculină*, întreagă, descoperită într-o groapă (Fig. 9/3).

Piesă (Î=50 mm) din argilă zgrunțuroasă, arsă incomplet, de culoare brun-roșcată; capul este rectangular, cu partea superioară rotunjită, nasul și ochii fiind redați prin presarea lutului cu degetele, plus incizii adânci, iar picioarele prin proeminențe masive, tronconice, sexul masculin este proeminent; în zona pieptului are o cavitate adâncă, cu o incizie în mijloc, iar pe creștet este incizat un semn în forma literei «Y». Sec. II a. Chr.

Conovivi 1974, 297, Fig. 1/3, 2/3; 1994, 78.

4. *Figurină feminină*, descoperită în Groapa 7 (Fig. 9/4).

Piesă fragmentară (Î=55 mm) din argilă de slabă calitate, arsă incomplet, de culoare brun-portocalie, cu urme de ardere secundară. Lipsesc capul și picioarele, mâinile abia sunt sugerate printr-o reliefare convexă a părților laterale, iar sânii au fost redați prin proeminențe aplatizate. Sec. II a. Chr.

Conovici 1974, 297-298, Fig. 1/4, 2/4.

5. *Figurină masculină*, găsită în Groapa 12 (Fig. 9/5).

Piesă (Î=76 mm) modelată din argilă fină, arsă oxidant, neuniform, de culoare roz-gălbuie. Corpul de formă cilindrică, aplatizat, capul conic, cu creștetul rotunjit, ochii și nasul redați prin presarea lutului moale cu degetele, brațele și picioarele indicate prin proeminențe conice. Sexul masculin este indicat tot prin presarea lutului.

Conovici 1994, 78, Fig. 7/36; 1994, 78, Fig. 7/36.

6. *Figurină antropomorfă*, găsită în Groapa 12 (Fig. 9/6).

Piesă (Î=73 mm) modelată din argilă fină, arsă oxidant, neuniform, de culoare roz-gălbuie. Corpul de formă ovală, capul conic, cu creștetul rotunjit, nediferențiat de trunchi, ochii și nasul redați prin presarea lutului moale cu degetele, brațele și picioarele indicate prin proeminențe conice; brațele și picioarele prezintă perforații adânci, pe toată lungimea lor, făcute cu un ac.

Conovici 1994, 78, Fig. 7/37.

7. *Figurină masculină*, găsită în Locuința 6 (Fig. 9/7).

Piesă (Î=48 mm) modelată cu neglijență, din argilă grosieră, arsă oxidant, cu fisuri; corpul este rectangular în plan, capul nediferențiat clar de trunchi, creștetul rotunjit, ochii și nasul redați prin presarea lutului, iar picioarele, mâinile și sexul prin proeminențe conice. Prezintă numeroase cavități pe corp, obținute prin presarea lutului cu vârful degetelor; piciorul stâng este rupt.

Conovici 1994, 78, Fig. 7/38.

8. *Figurină*, găsită într-un Bordeiu B XII (Fig. 9/9).

Piesă (Î=52 mm) modelată sumar, din argilă comună, arsă oxidant, de culoare brună-deschisă, cu multe fisuri; corpul de formă tronconică, capul nediferențiat de trunchi, ochii și nasul redați prin presarea lutului, cu picioarele în forma unor proeminențe conice; împunsătură în zona sexului.

Conovici 1994, 78, Fig. 7/39.

9. *Figurină feminină*, descoperită în ultimul nivel (Fig. 9/10).

Piesă (Î=49 mm; D.bază=28 mm) modelată din argilă grosieră, cu multe cioburi pisate, arsă oxidant, incomplet, de culoare brun-cărămizie; corpul de formă ovală, cu brațele și sânii redați prin proeminențe conice, cu baza în forma unui postament albiat, poate sugerând o rochic. Capul este rupt, dar la baza lui avea o linie incizată, orizontală.

Conovici 1994, 78, Fig. 7/40.

10. *Figurină feminină*, găsită în Groapa 71 (Fig. 9/11).

Piesă (Î=62 mm) modelată din argilă grosieră, arsă oxidant, corpul de formă ovală, înalt și subțire, capul nediferențiat de trunchi, baza ca un postament albiat, sânii indicați prin mici proeminențe, ochii și nasul obținuți prin presarea lutului.

Conovici 1994, 78, Fig. 7/41.

11. *Figurină antropomorfă* (?), găsită în Groapa 8 a Bordeiului B VIII (Fig. 9/12).

Piesă (Î=68 mm) din argilă comună, poroasă, cu multe bule de aer, modelată neglijent, arsă oxidant, neuniform, de culoare brună; corpul aproape cilindric, cu o alveolă în partea superioară, cea inferioară fiind subțiată; lateral, în zona trunchiului, are două proeminențe alungite, subțiri, ca niște aripioare de pește.

Conovici 1994, 78, Fig. 7/42.

12. *Figurină antropomorfă* (?) (Fig. 9/13).

Piesă (Î=52 mm; L=20 mm) din argilă poroasă, arsă oxidant, neuniform, de culoare brună; corpul de formă ovală, cu o alveolă în partea superioară, plus alte două în zona posibilii fețe.

Conovici 1994, 78, Fig. 7/43.

13. *Figurină*, fragmentară, probabil feminină; descoperită deasupra podelei unei încăperi din nord-estul zonei sacre (Fig. 9/16).

Piesă (Î=44 mm) modelată din argilă grosieră, cu cioburi pisate, arsă inoxidant, inegal. Bust fără brațe, drapat cu falduri oblice crestate, la bază are o linie orizontală, sub care sunt linii verticale, paralele, toate crestate; pe piept sunt trei împunsături, iar la baza gâtului o linie incizată, care ar putea sugera un colier; capul este rupt din vechime. Evident, piesa imită o *terracota* elenistică, deși asemenea piese nu s-au descoperit în acest sit.

Conovici 1994, 70, Fig. 4/14.

14. *Figurină*, descoperită în Gr.125, aflată la est de altar, sub podeaua unei locuințe (Fig. 9/8).

Piesă (Î=47 mm) modelată din argilă grosieră, arsă incomplet și secundar. Piesă de formă conică, fără brațe, cu trei proeminențe la bază, ochii redați prin presarea lutului cu degetele; perforată la nivelul umerilor.

Conovici 1994, 70, Fig. 4/15.

Figurine zoomorfe

1. *Figurină*, descoperită în strat (Fig. 12/1).

Piesă (Î=21 mm; L=32 mm) modelată din argilă grosieră, poroasă, arsă oxidant și secundar. Corpul ovoidal, capul triunghiular, asimetric, picioarele redade prin proeminențe conice, cele din față mai îndepărtate; probabil redă un ursuleț.

Conovici 1994, 74, Fig. 7/46.

2-3. Se menționează descoperirea, pe mamelonul central, a unui cap de figurină zoomorfă și a altei piese fragmentare, dar nu avem alte detalii despre ele.

Andrieșescu 1924, 27.

Mânere ornitomorfe

1. *Mâner*, descoperit pe mamelonul estic, în S.XIV, c. 2, -0,65 m (Fig. 12/7).

Piesă (Î=50 mm) modelată cu mâna din argilă fină, arsă oxidant, incomplet, cu suprafața neagră, lustruită; redă un cap de pasăre, cu cicul rupt din vechime, coada lată, patrulateră în plan, picioarele detașate, prinse pe suport.

2. *Mâner*, fragmentar, descoperit în S.XIV, c.5, -1,00 m, în strat (Fig. 12/9).

Piesă (Î=42 mm) modelată cu mâna din argilă grosieră, cu cioburi pisate, arsă oxidant, incomplet, acoperită cu angobă, lustruită; se păstrează doar partea superioară a piesei, care redă un cap de pasăre, îngust, fără nici un detaliu.

3. *Mâner*, fragmentar, descoperit în S.XIV, Gr. 16 (Fig. 12/8).

Piesă (Î=51 mm) modelată cu mâna din argilă semifină, arsă oxidant, incomplet, acoperită cu angobă brună; redă, probabil, un cap de pasăre răpitoare, ochii indicați prin incizii.

4. *Capac* fragmentar, descoperit pe mamelonul estic, suprafața C (Fig. 12/2).

Piesă (Î=50 mm) conică, modelată cu mâna din argilă comună, cu cioburi pisate, arsă reducător, cu angobă neagră, lustruită; redă un cap de pasăre, greu de precizat întrucât ciocul este rupt.

5. *Mâner*, descoperit pe mamelonul estic, în S.XIV, c. 16, -0,40 m (Fig. 12/3).

Piesă (Î=54 mm), posibil modelată cu roata, din argilă semifină, de culoare brună-cenușie, la bază are un inel în relief; redă capul unei păsări greu de precizat întrucât ciocul este rupt. După forma bazei ar fi putut fi folosit drept capac de urcior.

6. *Capac*, descoperit pe mamelonul vestic, suprafața A, în strat (Fig. 12/4).

Capac (Î=56 mm; D=105 mm) hemisferic, modelat cu mâna din argilă comună, cu cioburi pisate, ars oxidant, incomplet; terminația piesei este ruptă așa că nu putem ști ce pasăre reprezenta.

7. *Mâner* avimorf, găsită în așezarea neortodoxă de pe *Platou*, în strat (Fig. 12/5).

Piesă (Î=60 mm) modelată cu mâna din argilă comună, cu cioburi pisate, ars oxidant, acoperită cu angobă brun-gălbuie; redă, probabil, un cap de găscă, cu ochii indicați printr-un cerc imprimat cu punct la mijloc.

8. *Mâner* avimorf, descoperit fortuit, în așezarea fortificată (Fig. 6/6).

Piesă fragmentară (Î=35 mm) modelată cu mâna din argilă comună, cu cioburi pisate, ars oxidant, incomplet, cu angobă brună, lucioasă; redă un cap de pasăre, imposibil de precizat.

Conovici 1994, 74, Fig. 6/25-30.

POPEȘTI (jud. Ilfov)

Figurine antropomorfe

S-au descoperit 15-18 figurine antropomorfe dar, din păcate, numai o parte din ele au fost publicate; pe baza informațiilor pe care le avem doar la cinci exemplare s-a indicat sexul masculin, iar la alte trei cel feminin, în celelalte cazuri nu există nici un indiciu în acest sens.

1). *Figurină* (Fig. 11/2).

Piesă (Î=100 mm) din argilă comună, poroasă, cărămizie la exterior și neagră în spărtură; capul, mâinile și picioarele sunt redede prin proeminențe conice, iar ochii prin două mici cavități.

Turcu 1979, 211, Fig. XXXV/1.

2). *Figurină* (Fig. 11/4).

Piesă (Î=35 mm) din argilă comună, poroasă, de formă conică, aplatizată, cu nasul în forma ciocului de pasăre și ochii redați prin două cavități.

Turcu 1979, 211, Fig. XXXV/2.

3). *Figurină* (Fig. 11/1).

Piesă (Î=40 mm) din argilă comună, cu multe pietricele, de culoare cenușie, cu urme de vopsea roșie, de formă tronconică, aplatizată, cu ochii și nasul redați prin presarea lutului; cavitate în zona abdomenului.

Turcu 1979, 211, Fig. XXXV/3.

4). *Figurină* (Fig. 11/3).

Piesă (Î=38 mm) din argilă comună, poroasă, cenușie, de formă tronconică, aplatizată, cu capul rotunjit și picioarele ca niște proeminențe conice; ochii și nasul au fost redede prin presarea lutului.

Turcu 1979, 211-212, Fig. XXXV/4.

5) *Figurină masculină*, descoperită în strat (Fig.).

Piesă (Î=51 mm) modelată din argilă de bună calitate, cu nisip și paiete, cu angobă brun-deschisă, cu nuanțe cenușii. Întrucât a fost spartă este dificil de precizat forma corpului și a capului; cert e faptul că mâinile, picioarele și sexul au fost redede prin proeminențe conice. Deosebit e faptul că în ea a fost încorporat un vârf de săgeată din fier, a cărui vârf era în zona sexului; s-a constatat că figurina a fost modelată în jurul vârfului de săgeată.

Palincaș 1995, 93-95, Fig. 1-2.

6) *Figurină antropomorfă* (?), descoperită în zona «palatului» (Fig. 11/5).

Piesă (Î=37 mm) în forma unui trunchi de piramidă, triunghiulară în secțiune, cu orificiu longitudinal și transversal, la nivelul «umerilor». Nu se redau alte detalii.

Vulpe 1959, 13.14, Fig. 12/9.

Capace avimorfe

„Capac” avimorf, fragmentar

Piesă modelată cu roata, din argilă fină, arsă inoxidant, de culoare cenușie; se păstrează doar mânerul, de formă tronconică, cu inele în relief la bază, terminația redă, probabil, un cap de vultur cu ciocul scurt, cu ochii indicați prin incizii adânci.

Vulpe 1959, 313, Fig. 9/4.

RADOVANU (jud. Călărași)

Figurine antropomorfe

În așezarea de pe „*Gorgana a doua*” s-au descoperit, cel puțin, 7 figurine antropomorfe, dar doar două au fost ilustrate: la una din piese este reprezentat sexul masculin, pe când la celelalte nu este indicat. Patru exemplare, două câte două, au fost descoperite în gropi, iar restul provin din strat: este vorba de piese de tipuri diferite, cu înălțimea cuprinsă între 38-80 mm. Spre exemplificare, una din piese are corpul rectangular, capul, mâinile și picioarele fiind redede prin proeminența conice, fără detalii ale corpului, pe când alta are capul nedelimitat de corp, fără mâini, picioarele masive, cu redarea detaliilor feței prin adâncituri ori incizii, iar sexul masculin este bine indicat. Majoritatea pieselor au orificii, incizii ori proeminențe pe corp.

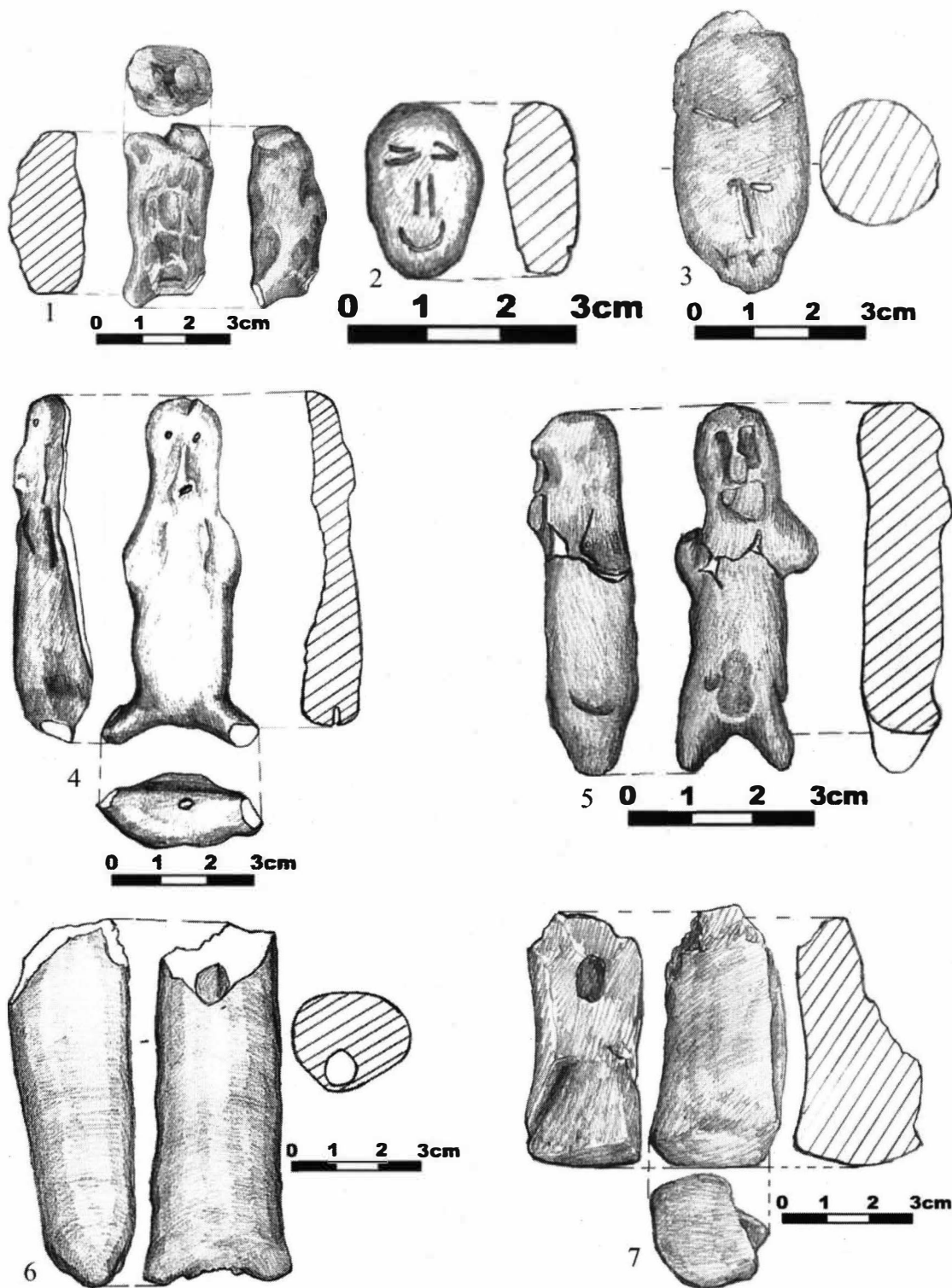

Fig. 1. Pietroasa Mică – *Gruiu Dării*, jud. Buzău. Figurine antropomorfe (după V. Dupoi, V. Sîrbu 2001).

Fig. 1. Pietroasa Mică – *Gruiu Dării*, Buzău county. Anthropomorphic figurines (from V. Dupoi, V. Sîrbu 2001).

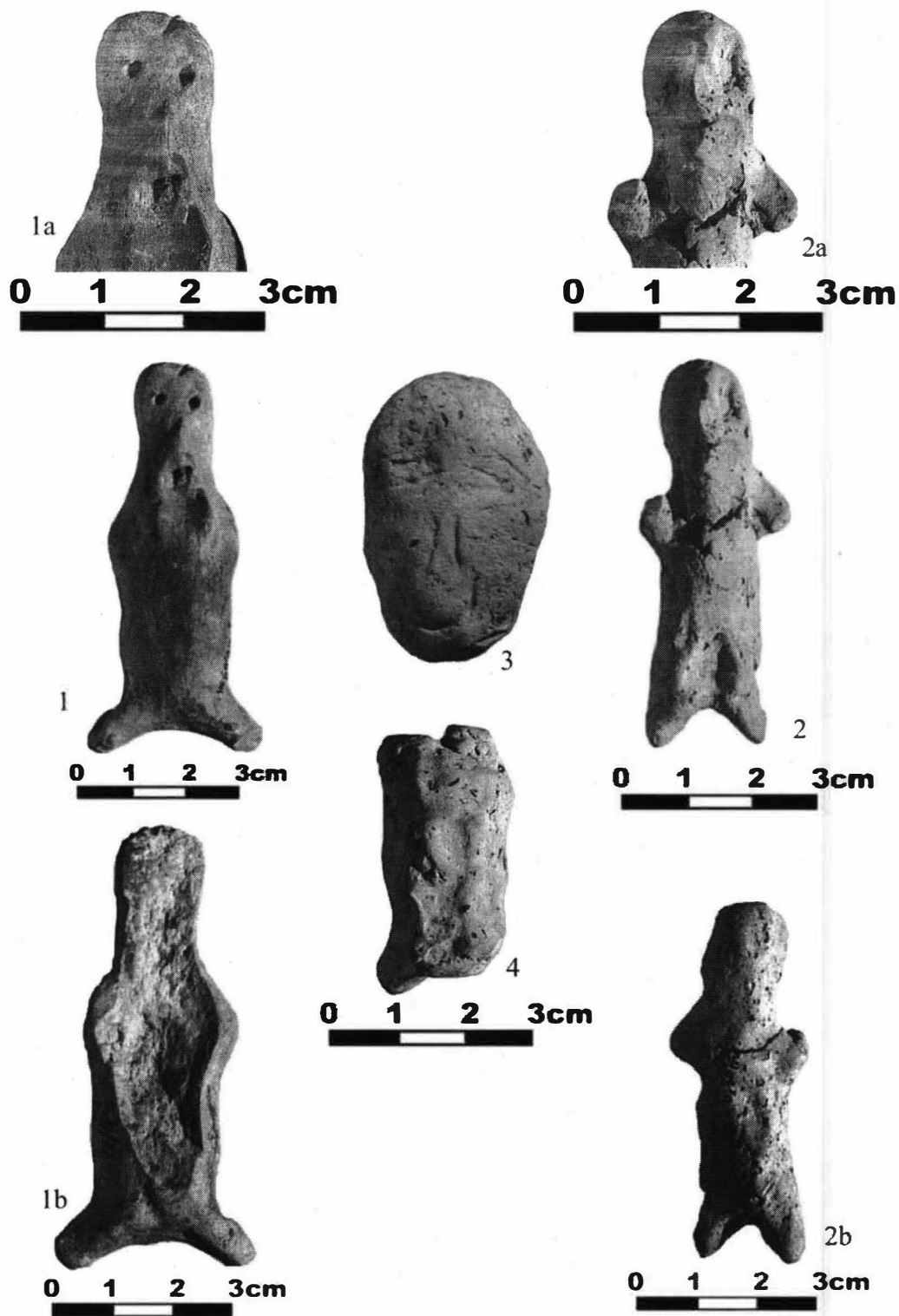

Fig. 2. Pietroasa Mică – *Gruiu Dării*, jud. Buzău. Figurine antropomorfe (după V. Dupoi, V. Sîrbu 2001).

Fig. 2. Pietroasa Mică – *Gruiu Dării*, Buzău county. Anthropomorphic figurines (from V. Dupoi, V. Sîrbu 2001).

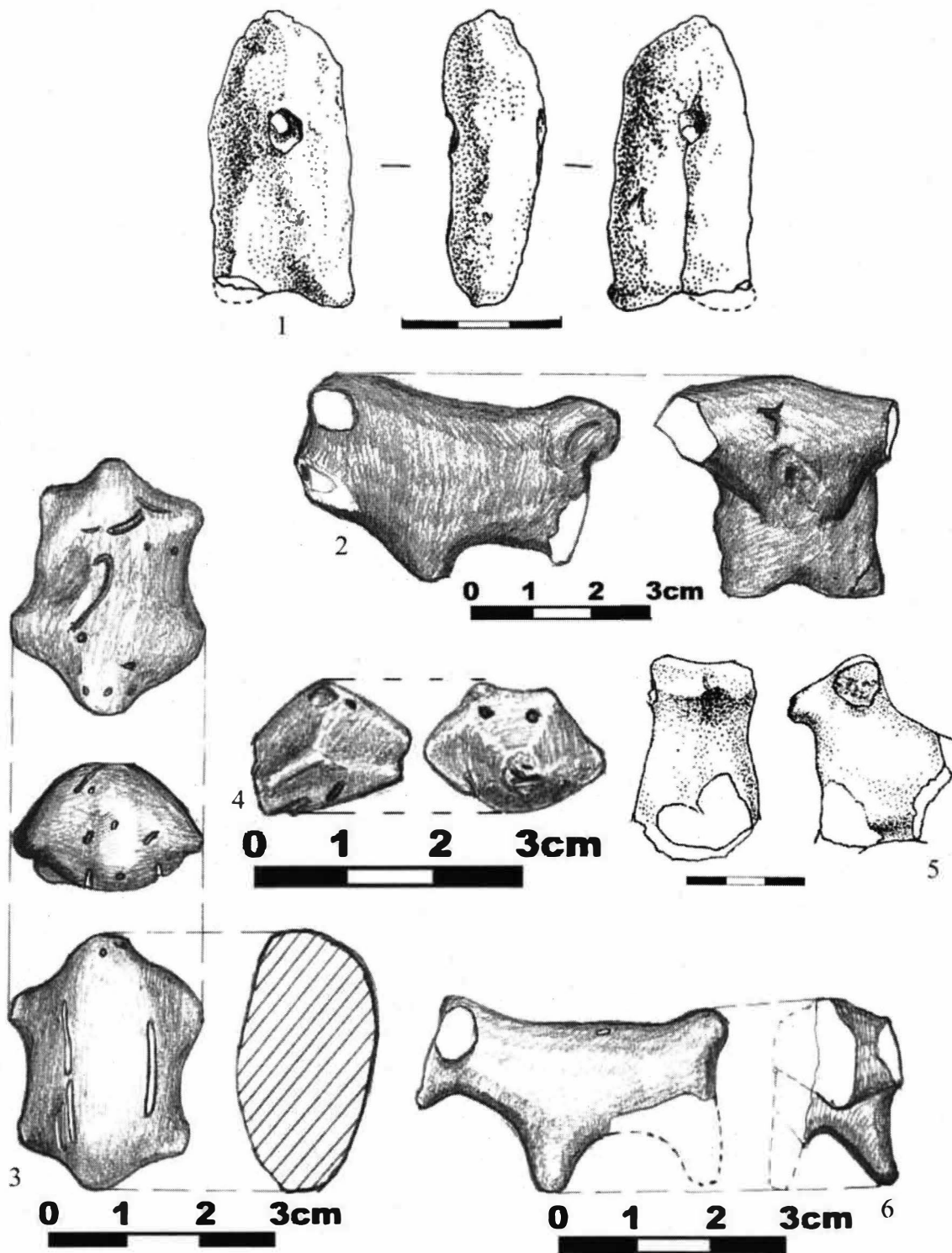

Fig. 3. Pietroasa Mică – Gruiu Dării, jud. Buzău. Figurine antropomorfe (1) și zoomorfe (2-6) (după V. Dupoi, V. Sîrbu 2001).

Fig. 3. Pietroasa Mică – Gruiu Dării, Buzău county. Anthropomorphic (1) and zoomorphic figurines (2-6) (from V. Dupoi, V. Sîrbu 2001).

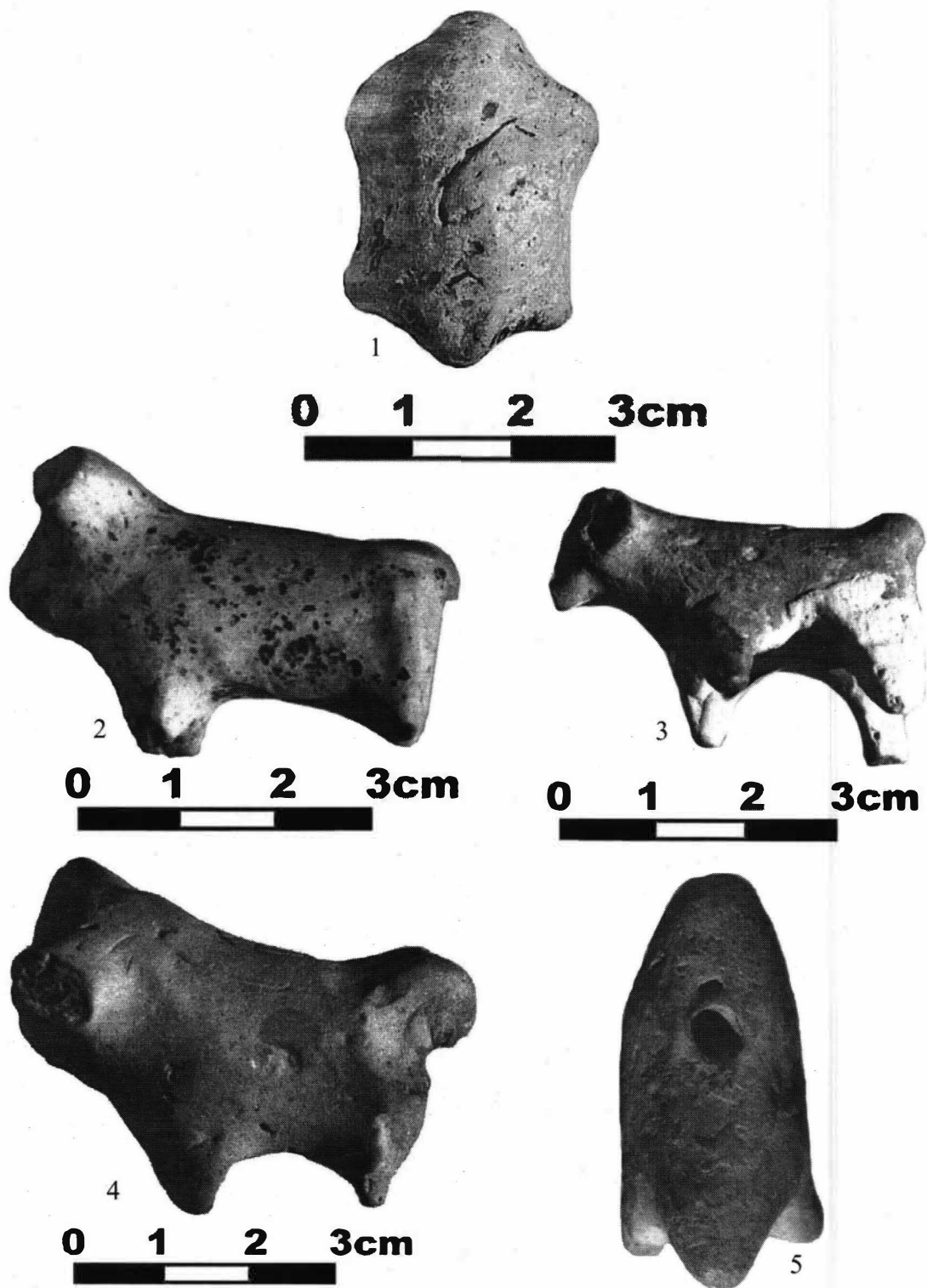

Fig. 4. Pietroasa Mică – *Gruiu Dării*, jud. Buzău. Figurine zoomorfe (1-4) și antropomorfă (5) (după V. Dupoi, V. Sîrbu 2001).

Fig. 4. Pietroasa Mică – *Gruiu Dării*, Buzău county. Zoomorphic figurines (1-4) and anthropomorphic figurine (5) (from V. Dupoi, V. Sîrbu 2001).

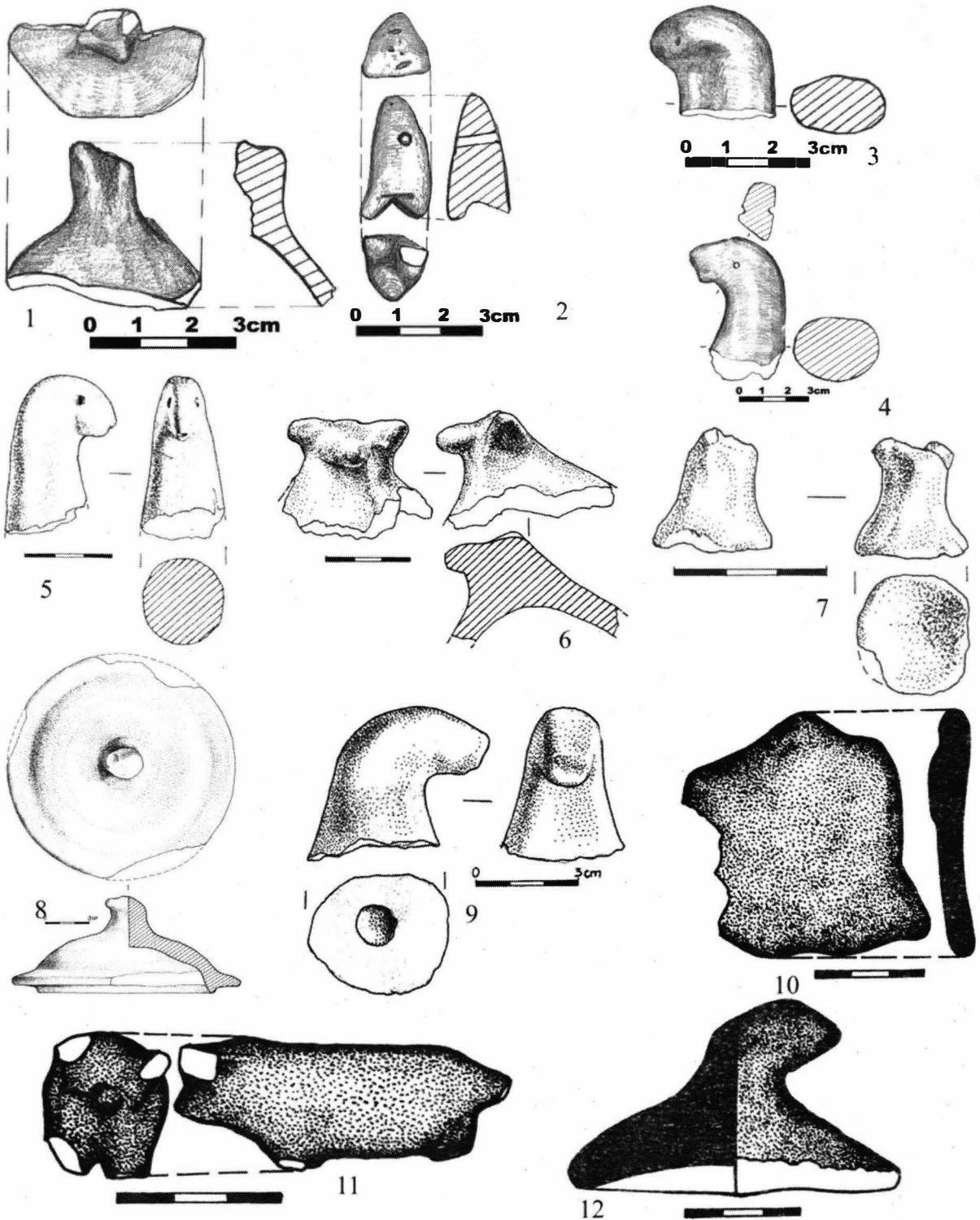

Fig. 5. 1-9. Pietroasa Mică – *Gruiu Dării*, jud. Buzău. Mânere de capace terminate în formă de cap de mamifer (1, 6), de pasăre (3-5, 8-9) și figurină antropomorfă (2) și zoomorfă (7); 10-12 Căscioarele–*Șuvița Hotarului*. 10 Figurină antropomorfă, 11 figurină zoomorfă, 12 capac avimorf (după V. Dupoi, V. Sîrbu 2001; V. Sîrbu *et al.* 1996).

Fig. 5. 1-9 Pietroasa Mică – *Gruiu Dării*, Buzău county. Lid handles with ends shaped like the head of a mammal (1, 6), bird (3-5, 8-9), anthropomorphic figurine (2) and zoomorphic figurine (7); 10-12 Căscioarele–*Șuvița Hotarului*. 10 Anthropomorphic figurine, 11 zoomorphic figurine, 12 bird-shaped lid (from V. Dupoi, V. Sîrbu 2001; V. Sîrbu *et al.* 1996).

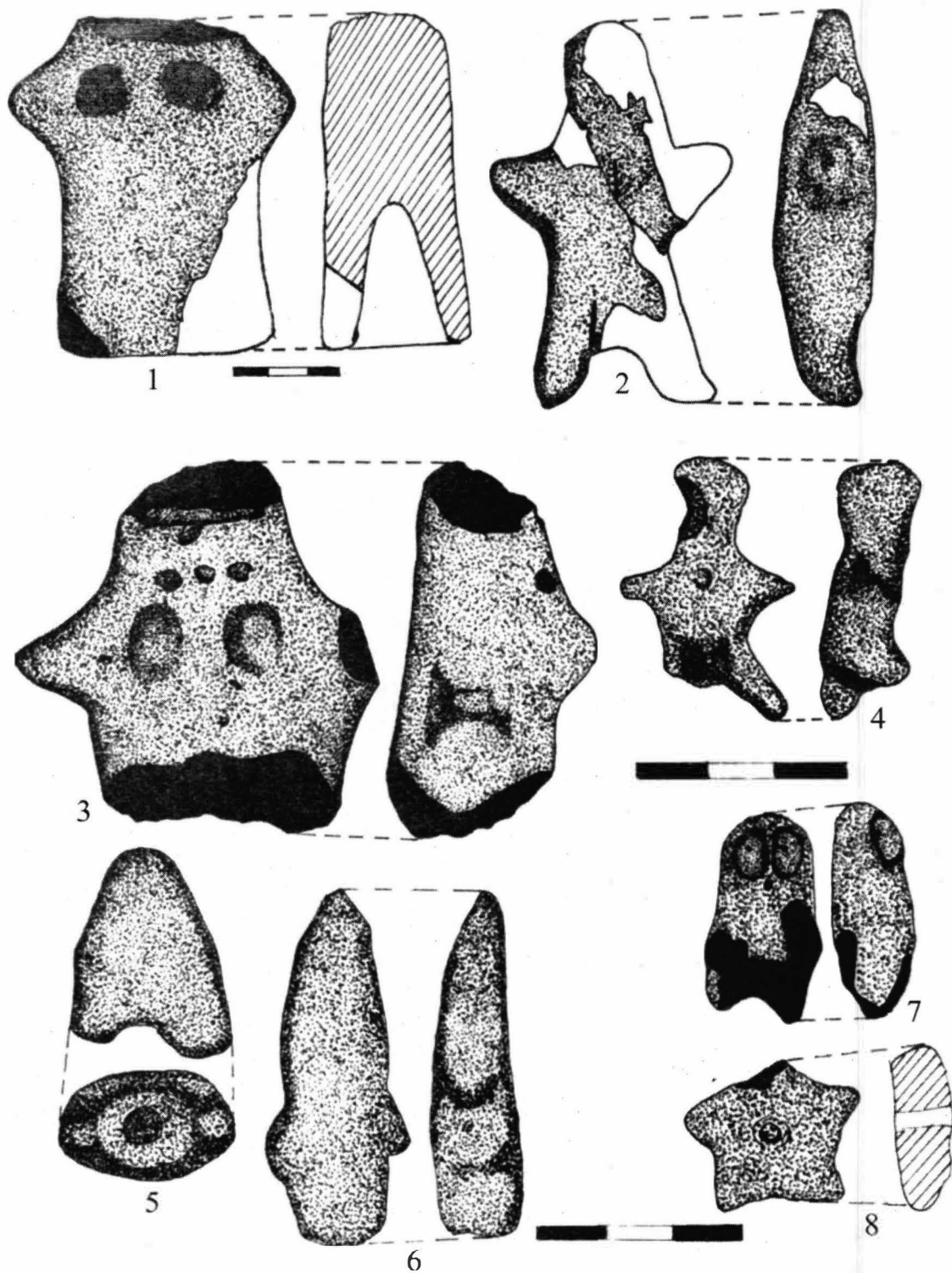

Fig. 6. Grădiștea, jud. Brăila. Figurine antropomorfe (după V. Sîrbu 1996).
 Fig. 6. Grădiștea, Brăila county. Anthropomorphic figurines (from V. Sîrbu 1996).

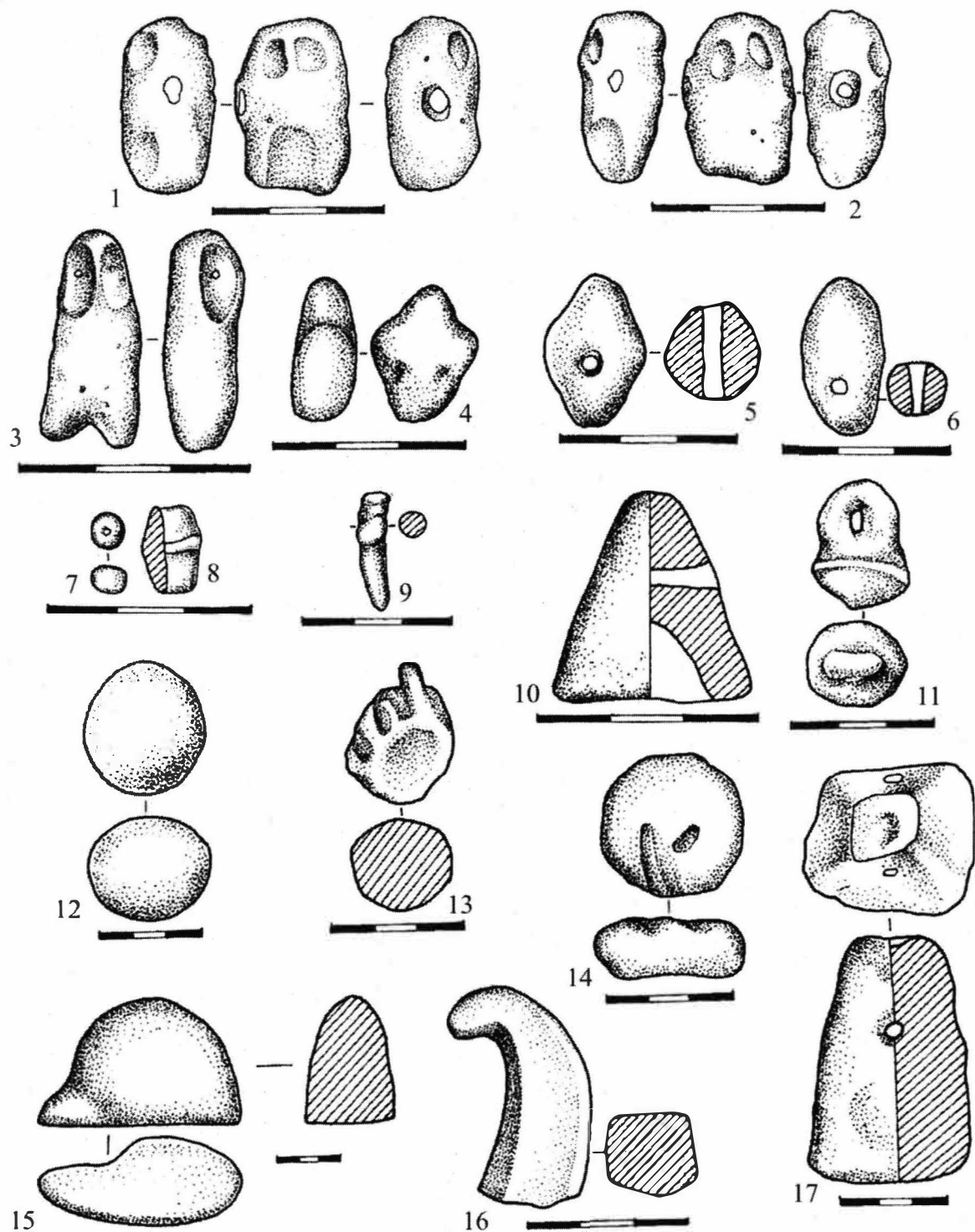

Fig. 7. Grădiștea, jud. Brăila. Bordeiul 17. Figurine antropomorfe (1-4), mâner avimorf (16) și diverse piese din lut (5-14, 17) și piatră (15) (după V. Sirbu 1996).

Fig. 7. Grădiștea, Brăila county. Artefacts from Hut 17. Anthropomorphic figurines (1-4), bird-shaped lid (16) and clay (5-14, 17) and stone (15) pieces (from V. Sirbu 2004).

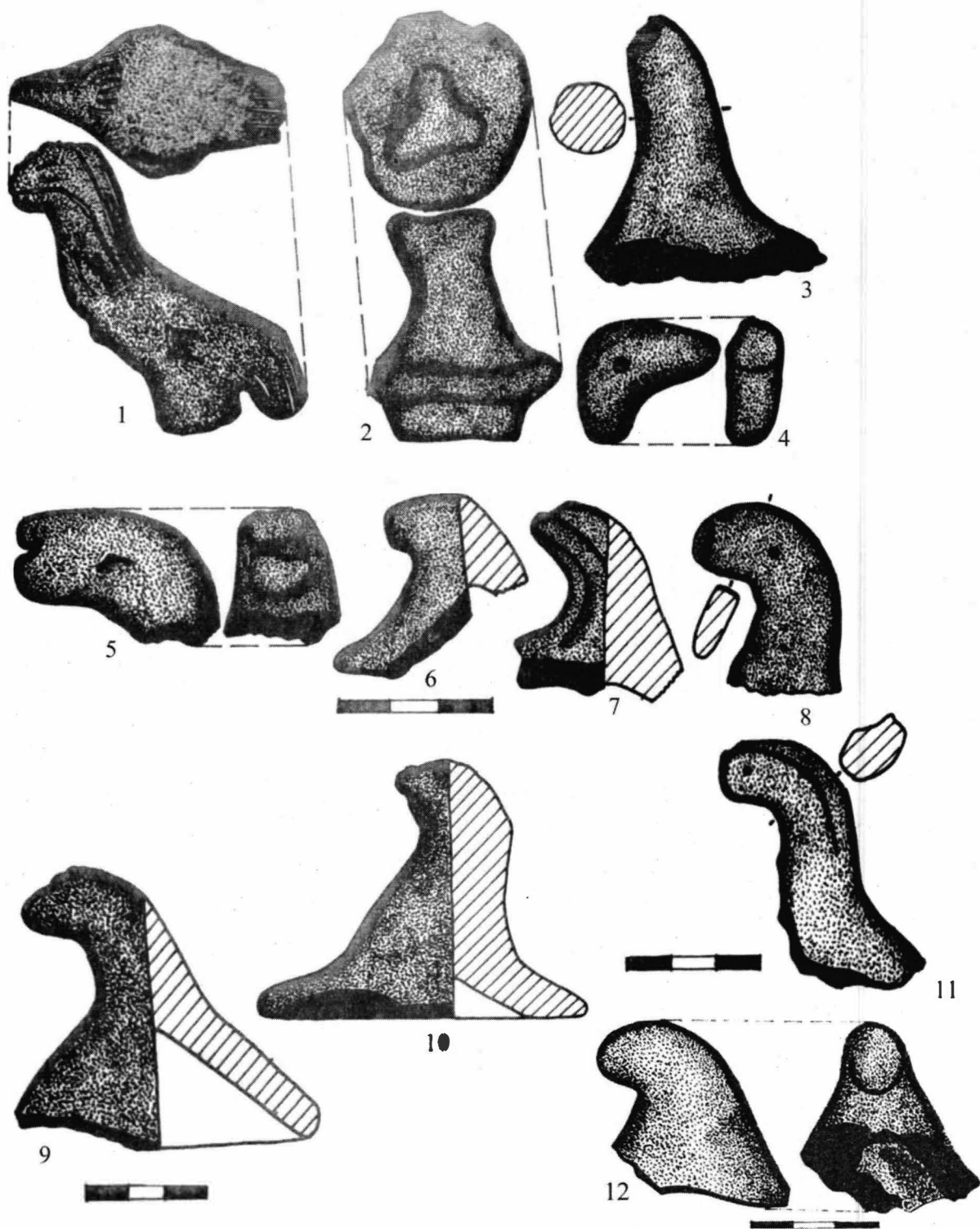

Fig. 8. Grădiștea, jud. Brăila. Figurină avimorfă (1) și zoomorfă (2), „capace” cu reprezentări avimorfe (3-12) (după V. Sîrbu 1996).

Fig. 8. Grădiștea, Brăila county. Ornithomorphic (1) and zoomorphic figurine (2), “lids” with bird heads representations (3-12) (from V. Sîrbu 1996).

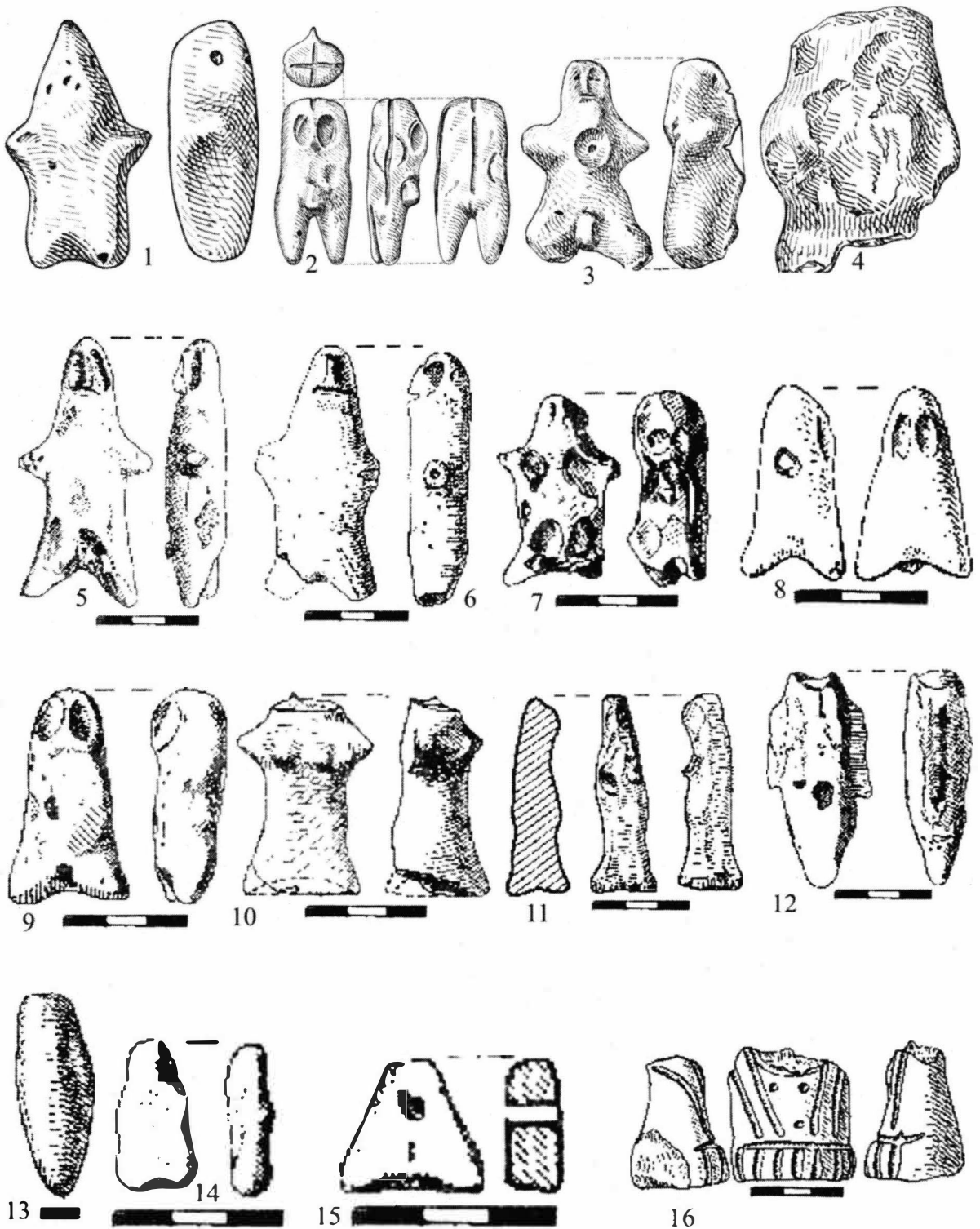

Fig. 9. Piscu Crăsani, jud. Ialomița. Figurine antropomorfe dacice (1-15) și figurină elenistică (16) (după N. Conovici 1974; 1994).

Fig. 9. Piscu Crăsani, Ialomița county. Dacian anthropomorphic figurines (1-15) and Hellenistic fragment (16) (from N. Conovici 1974; 1994).

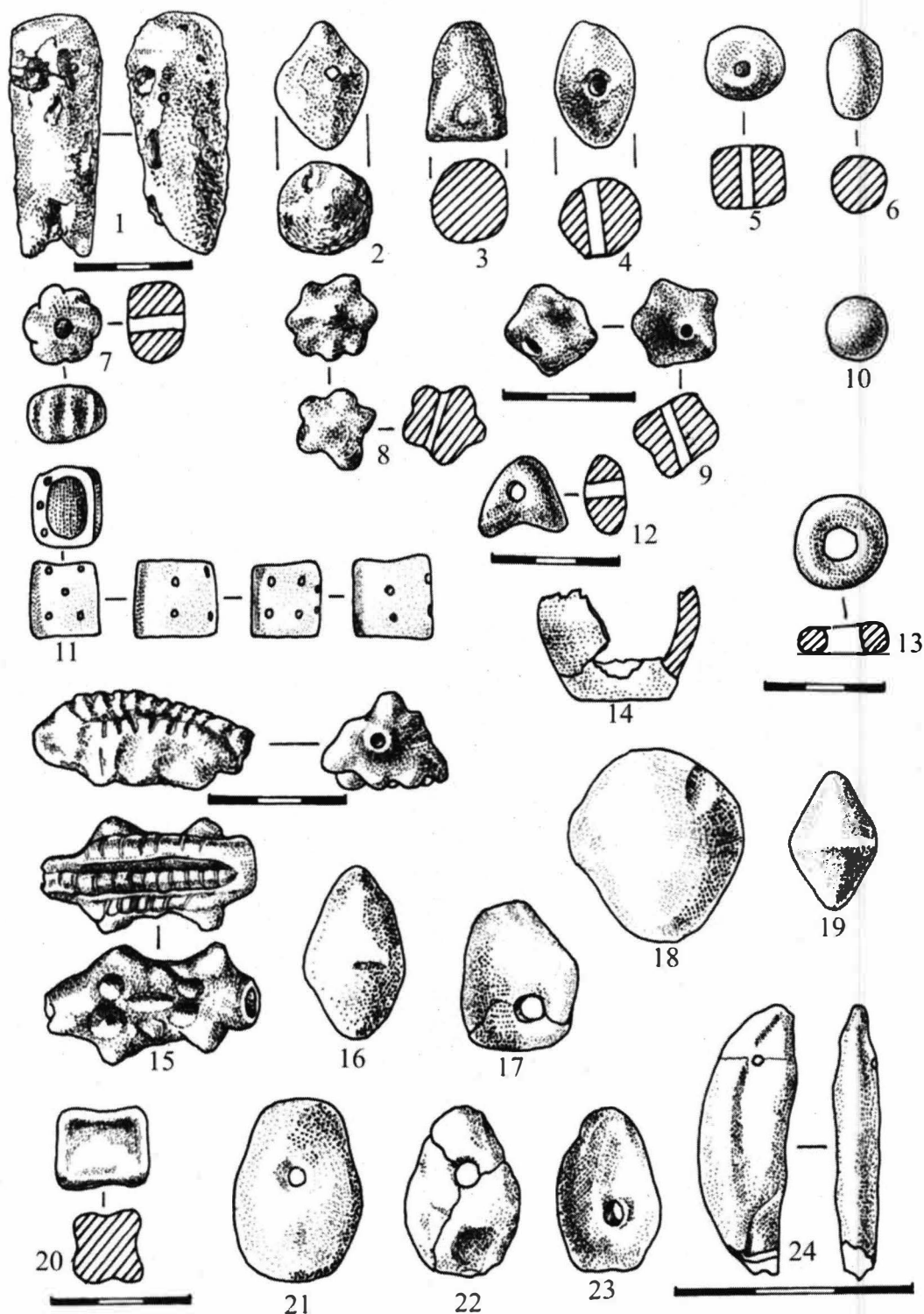

Fig. 10. Zimnicea – necropolă. Truse magice din mormintele C2M4 (1-14) și C20M1 (15-24) (după A.D. Alexandrescu 1980).

Fig. 10. Zimnicea – necropolis. Magic kits from tombs C2M4 (1-14) and C20M1 (15-24) (from A.D. Alexandrescu 1980).

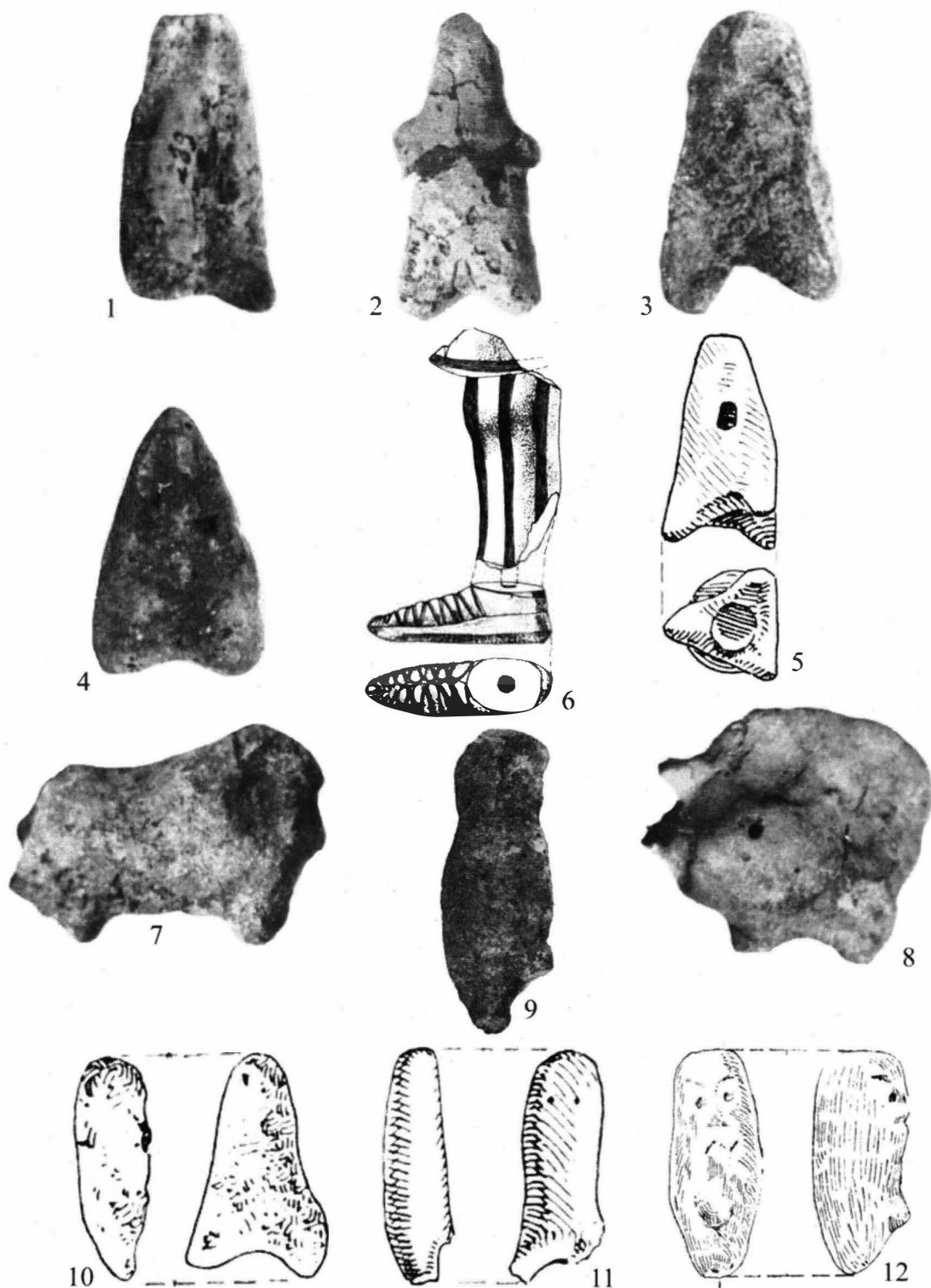

Fig. 11. Figurine antropomorfe (1-5, 8-12) și zoomorfe (7-8), picior de statueta antropomorfă (6). 1-6 Popești, 7-8 București-Cățelu Nou, 9 Cătunu, 10-11 Tinosu, 12 Budureasca (după M. Turcu 1979; R. Vulpe 1959; C. Stoica 1979; Fl. Preda, V. Dupoi 1979).

Fig. 11. Anthropomorphic (1-5, 8-12) and zoomorphic (7) figurines and anthropomorphic statuette (6). 1-6 Popești, 7-8 Bucharest-Cățelu Nou, 9 Cătunu, 10-11 Tinosu, 12 Budureasca (from M. Turcu 1979; R. Vulpe 1959; C. Stoica 1979; Fl. Preda, V. Dupoi 1979).

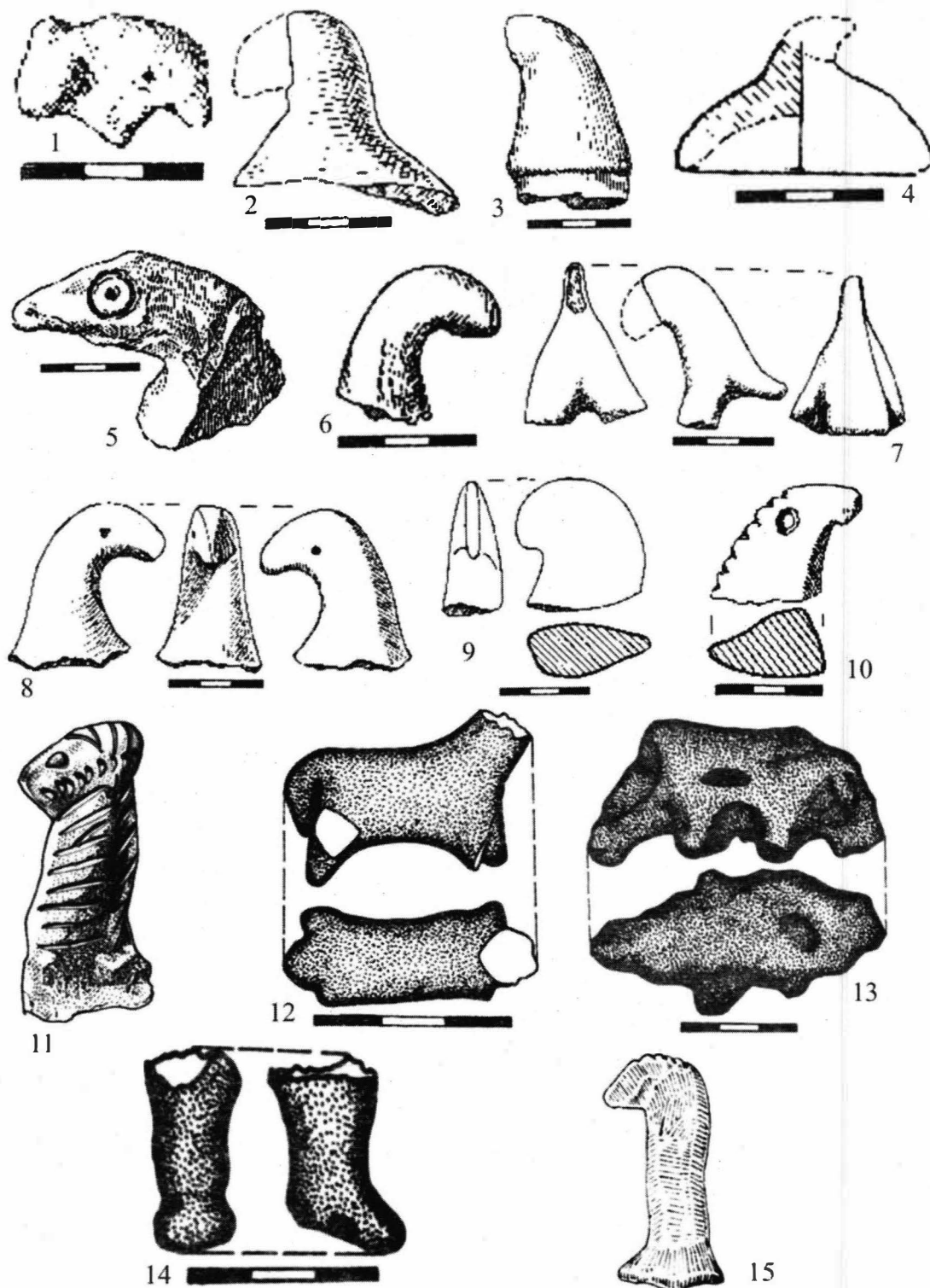

Fig. 12. Mânere avimorfe (2-11, 15), figurine zoomorfe (1, 12-13) și picior de figurină antropomorfă (14).

1-10 Piscu Crăsani, 11 București, 12 Greaca – *La Sлом*, 13-14 Căscioarele – *Suharna*, 15 Bragadiru (după N. Conovici 1994; M. Turcu 1971; 1979; V. Sîrbu *et al.* 1996).

Fig. 12. Zoomorphic figurines (1,12-13), “lids” with bird heads representations (2-11, 15) and the leg of an anthropomorphic figurine (14). 1-10 Piscu Crăsani, 11 Bucharest, 12 Greaca – *La Sлом*, 13-14 Căscioarele – *Suharna*, 15 Bragadiru (from N. Conovici 1994; M. Turcu 1971, 1979; V. Sîrbu *et al.* 1996).

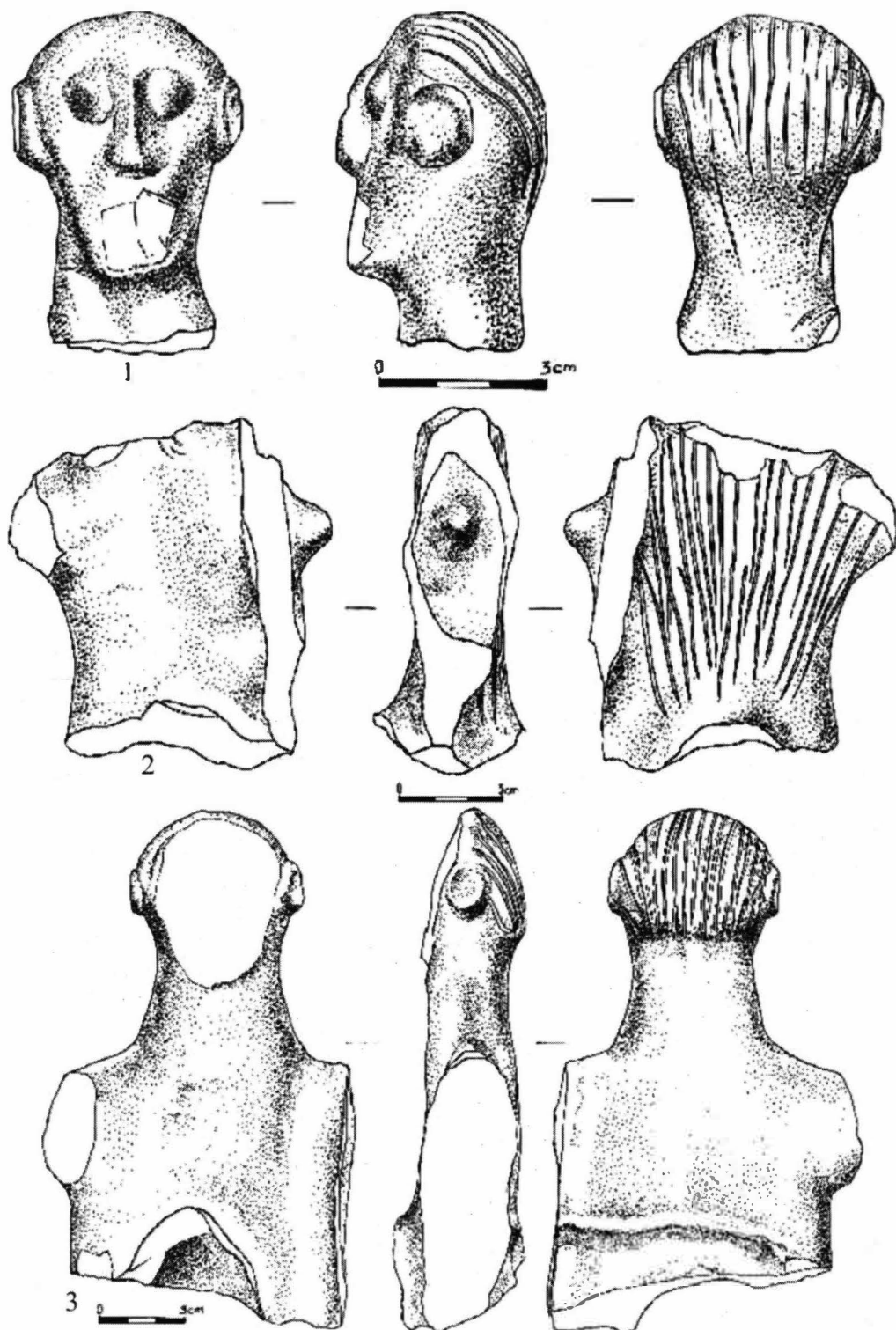

Fig. 13. Cârломănești, jud. Buzău. Fragmente de statuete antropomorfe (săpături M. Babeș; după V. Sîrbu 2006).

Fig. 13. Cârломănești, Buzău county. Fragments of human statuettes (excavations by M. Babeș; from V. Sîrbu 2006).

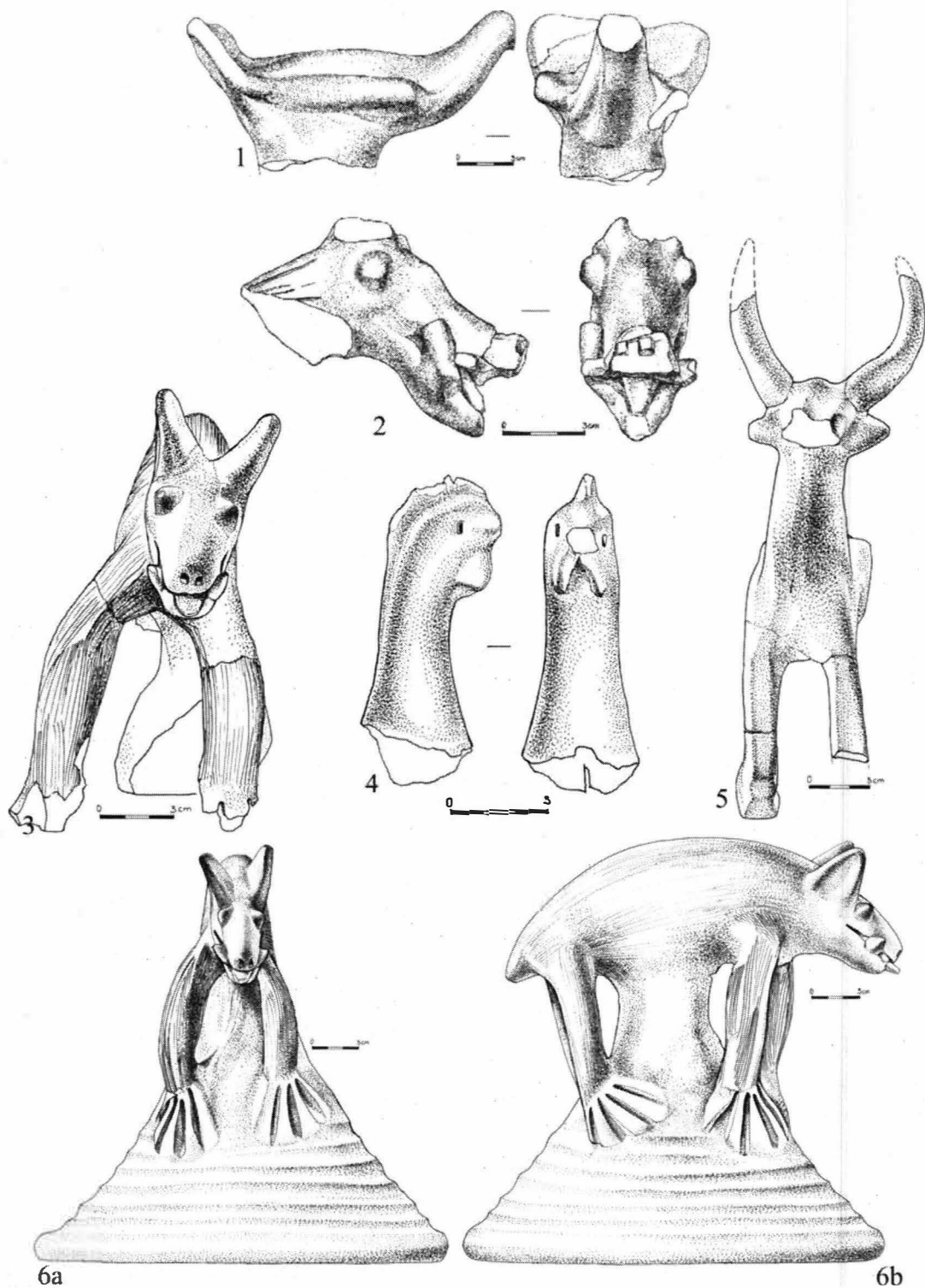

Fig. 14. Cărlomănești, jud. Buzău. Statuete zoomorfe (săpături M. Babeș; după V. Sîrbu 2006).

Fig. 14. Cărlomănești, Buzău county. Zoomorphic figurines (excavations of M. Babeș; from V. Sîrbu 2006).

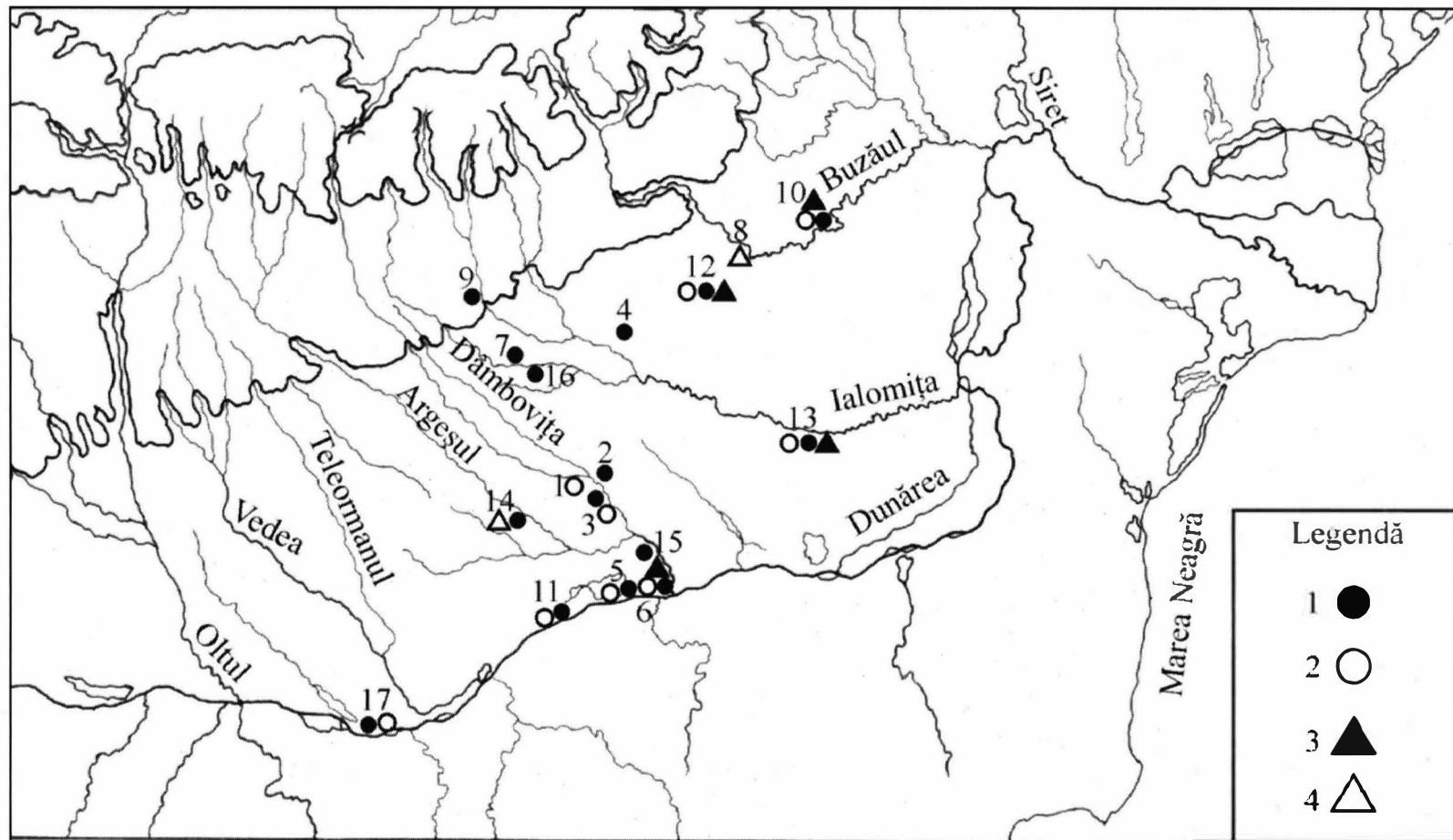

Fig. 15. Hartă. Figurine, statuete și „capace” antropomorfe, zoomorfe și avimorfe geto-dacice (sec. IV a. Chr.-I p. Chr.).

Legendă: 1. Figurine antropomorfe, 2. figurine zoomorfe, 3. „capace”, 4. statuete.

Lista localităților: 1 București, 2 București–Bragadiru, 3 București–Cățelu Nou, 4 Budureasca, 5 Căscioarele–Suharna, 6 Căscioarele–Șuvița Hotarului, 7 Cățunu, 8 Cărlomănești, 9 Cetățeni, 10 Grădiștea, 11 Greaca–La Sloom, 12 Pietroasa Mică–Gruiu Dării, 13 Piscul Crăsani, 14 Popești, 15 Radovanu, 16 Tinosu, 17 Zimnicea.

Fig. 15. Map. Geto-Dacian anthropomorphic, zoomorphic and ornithomorphic figurines, statuettes and “lids” (4th c. BC – 1st c. AD).

Legend: 1. Anthropomorphic figurines, 2. zoomorphic figurines, 3. “lids”, 4. statuettes.

List of locations: 1 Bucharest, 2 Bucharest–Bragadiru, 3 Bucharest–Cățelu Nou, 4 Budureasca, 5 Căscioarele–Suharna, 6 Căscioarele–Șuvița Hotarului, 7 Cățunu, 8 Cărlomănești, 9 Cetățeni, 10 Grădiștea, 11 Greaca–La Sloom, 12 Pietroasa Mică–Gruiu Dării, 13 Piscul Crăsani, 14 Popești, 15 Radovanu, 16 Tinosu, 17 Zimnicea.

Figurine zoomorfe

S-au descoperit două figurine, fragmentare, ce reprezintă, destul de realist, doi cai, modelați din argilă semifină, acoperită cu angobă; una din piese are pe frunte un fel de proeminență cu orificiu, iar pe cealaltă se sugerează, prin incizii, căpăstrul.

„Capace” avimorfe

S-au identificat patru piese, întregi ori întrucgibile, de dimensiuni mici, care au terminațiile mânerelor în formă de capete de păsări. Sec. II-I a. Chr.

Morintz, Șerbănescu 1985, 27, Fig. 2/1-2, plus informații Done Șerbănescu și Cristian Schuster.

TINOSUL (jud. Prahova)*Figurine antropomorfe*

1. *Figurină* (Î=34 mm), modelată din argilă semifină, de formă conică, capul nediferențiat de trunchi, picioarele redade prin proeminențe conice, iar ochii prin incizii (Fig. 11/10).

2. *Figurină* (Î=30 mm) modelată din argilă semifină, de formă conică, corpul nediferențiat de trunchi, nu se redau nici un fel de detalii anatomice ori ale feței, cu excepția ochilor, indicați prin incizii (Fig. 11/11).

3. *Cap uman* (Î=25 mm), modelat din argilă semifină, de formă aproape ovală, cu nasul redat în relief, cu gura larg deschisă, orificiu la bază.

Vulpe, Vulpe 1924, 209, Fig. 38/7, 41/4, 5.

ZIMNICEA (jud. Teleorman)

Figurină antropomorfă, descoperită într-un mormânt (C2M4) (Fig. 10/1).

Piesă (Î= 58mm) modelată neglijent din argilă comună, de formă aproape cilindrică, cu ochii și nasul obținuți prin presarea lutului, plus incizii adânci, cu picioarele redade prin mici proeminențe conice; în față, în zona sexului, prezintă o cavitate adâncă. Ea a făcut parte dintr-o adevărată trusă magică care a mai conținut următoarele tipuri de artefacte: un zar, piese mici conice, biconice, rotunde, prismatice, alta circulară cu numeroase proeminențe, o mărgică, un mic văscior (Fig. 10/2-14). Sec. IV-III a. Chr.

Alexandrescu 1980, 21, Fig. 55/1.

Figurină zoomorfă descoperită într-un mormânt de incinerare (C20M1) (Fig. 10/15).

Piesă (L=48 mm) modelată grosolan, din argilă comună, dar unele detalii indică sugestiv că este vorba de o mistreată: corpul este prelung, coada și picioarele au fost redade prin proeminențe conice, pe spate are incizii adânci, ce indică șira spânării, iar țâțele sunt indicate prin proeminențe conice. Corpul pare a fi gol în interior; capul lipsește.

Figurina a fost descoperită tot într-o trusă magică, împreună cu patru mici piese de formă tronconică, cu orificii, trei piese bitronconice, neperforate, o piesă cubică, toate din lut, plus un canin perforat (Fig. 10/16-24). Sec. IV-III a. Chr.

Alexandrescu 1980, 41, Fig. 57/1-10.

ANALIZA DESCOPERIRILOR

Ne vom referi, succint, la principalele caracteristici morfologice ale pieselor și contextele în care ele au fost descoperite, la cronologia și aria lor de răspândire, iar în final vom încerca să evidențiem valențele lor culturale.

FIGURINE ANTROPOMORFE

Număr și arie de răspândire. În total, după informațiile pe care le deținem, s-au descoperit circa 70 de reprezentări antropomorfe, în 15 situri; acolo unde s-au efectuat săpături mai intense, este vorba de situri importante, numărul figurinelor este destul de ridicat, așa cum este cazul la Grădiștea (12 ex.), Pietroasa Mică–*Gruia Dării* (10 ex.), Piscu Crăsani (14 ex.), Popești (15-18 ex.); rezultă, deci, că asemenea reprezentări erau destul de comune în siturile dacice.

Dacă privim harta cu răspândirea exemplarelor (Fig. 15) se poate constata că ele provin din toată aria pe care o studiem acum; diferențele privind numărul exemplarelor cunoscute, între anumite zone, apreciem că provin doar din amploarea sau lipsa săpăturilor arheologice din aceste locuri.

La geto-daci, din a doua epocă a fierului, se cunosc aproape 400 de figurine antropomorfe din aproape 100 de situri și peste 100 de figurine zoomorfe din peste 40 de situri¹¹. Se poate constata, deci, că numărul

¹¹ Sîrbu 1993, 58-62; 2006, 68-71.

pieselor din aria analizată, dacă avem în vedere întinderea ei, se încadrează în zonele cu densitate mare de figurine antropomorfe și zoomorfe, așa cum sunt Moldova¹² sau Oltenia¹³, pe când în Transilvania și vestul țării¹⁴ numărul exemplarelor este mai redus.

Modelare și morfologie. Cu excepția unei piese de la București-Bragadiru, obținută din rotula unui cal, toate celelalte exemplare sunt din lut. Piesele sunt din argilă comună ori semifină, cu nisip, mică, cioburi pisate ori vegetale. Modelarea s-a făcut, de regulă, dintr-o singură bucată de argilă, diferitele părți anatomice, atunci când ele sunt evidențiate, au rezultat din presarea sau tragerea lutului din acest bulgăre; arderea oxidantă este preponderentă.

În marea majoritate a cazurilor modelarea a fost destul de neglijentă dar faptul acesta nu decurge din nepriceperea modelatorilor, ci din scopul pentru care ele au fost produse, observându-se doar tendința de a respecta anumite “canoane”. Aproape toate piesele au fost redată în picioare, frontal, neobservându-se vreo tendință de a reflecta, cu câteva excepții, vârsta sau anumite atitudini. Doar rareori sunt redată toate părțile corpului și se respectă proporțiile dintre ele. De regulă, înălțimea pieselor este între 5-7 cm, exemplarele de peste 10 cm fiind rare, dimensiuni caracteristice exemplarelor din toată aria tracicilor de nord¹⁵. Detaliile feței sau ale corpului, atunci când și atâtea câte s-au evidențiat, sunt redată prin incizii sau presarea lutului cu vârful degetelor. De semnalat faptul că în trei cazuri (două la Pietroasa Mică–*Gruiu Dării* și unul la București–*Cățelu Nou*) s-au redat numai capete umane, fie conform principiului «*pars pro toto*», fie că se doreau efecte doar asupra acestei părți a corpului uman.

Se constată o mare varietate tipologică, dar diferențele dintre piese nu reflectă, după opinia noastră, etape cronologice ci, mai degrabă, îndemnarea modelatorului ori scopul pentru care s-au făcut¹⁶.

O mare parte dinte figurine au orificii, canale, cavități, împunsături care, în mod evident, nu indică detalii anatomice, nu reprezintă elemente de decor și nici nu au un scop utilitar. Aceste intervenții asupra figurinelor, încă din momentul modelării lor, sunt o trăsătură tipică pentru figurinele tracice din epoca fierului¹⁷, fenomenul indicând valențe culturale.

Tipuri de situri și de contexte arheologice. În privința tipurilor de situri, situația este următoarea: 53-55 ex. provin din așezări, 10 ex. din incinta sacră de la Pietroasa Mică–*Gruiu Dării* și 2 ex. din morminte – Budureasca și Zimnicea; de menționat că piesele din morminte datează din sec. IV-III a. Chr., iar cele din așezări din sec. II-I a. Chr., cu excepția piesei de la Căscioarele–*Șuvița Hotarului*, care este din sec. IV-III a. Chr., pe când cele de la Pietroasa Mică–*Gruiu Dării* sunt din sec. I a. Chr.-I p. Chr.

În privința tipurilor de complexe, în cazul așezărilor marea majoritate a pieselor provine din bordeie, locuințe de suprafață ori gropi (vezi, *Catalogul descoperirilor*); se remarcă, în acest sens, Bordeicul nr. 17 de la Grădiștea¹⁸, unde s-au descoperit patru figurine antropomorfe, un mâner avimorf de capac, vase în miniatură și alte piese din lut care au format o adevărată trusă magică (Fig. 7).

O problemă aflată în discuție este aceea dacă s-au găsit figurine zoomorfe sau antropomorfe în temple; nu există, după opinia noastră, nici o situație certă în acest sens, cazurile menționate fiind incerte. La Piscu Crăsani s-au găsit două figurine în așa-numita «zonă sacră», una în strat și alta într-o groapă aflată sub o încăpere¹⁹, deci nu într-un templu; de asemenea, la Popești, o posibilă reprezentare antropomorfă s-a găsit în zona palatului²⁰, nu în templele identificate aici.

De altfel, e sugestiv faptul că în nici unul din cele peste 50 de temple dacice cunoscute nu s-au descoperit figurine antropomorfe ori zoomorfe, dar subiectul acesta va fi dezvoltat mai târziu; mai mult, asemenea piese n-au apărut în toată zona Munților Orăștiei²¹, centrul politic, militar și religios al dacilor.

¹² Sirbu 1993₁, 110-122, harta 6.

¹³ Sirbu 1993₁, 60, 110-122, harta 6.

¹⁴ Sirbu 1993₁, 60, 110-122, harta 6.

¹⁵ Sirbu 1993₁, 59.

¹⁶ Sirbu 1987₁, 110; 1993₁, 60.

¹⁷ Sirbu 1993₁, 59.

¹⁸ Sirbu 2004, 85, fig. 7.

¹⁹ Conovici 1994, 70, fig. 4/14-15.

²⁰ Vulpe 1959₂, 313-314, fig. 12/9.

²¹ Sirbu 1993₁, 60.

Sexul. Sexul masculin este indicat fie printr-o proeminență în locul respectiv, fie prin anumite trăsături ale feței (ex., barbă). Sexul feminin este reprezentat fie prin sâni, printr-un orificiu în locul corespunzător ori prin rochie. Însă, la cea mai mare parte dintre figurine sexul nu este indicat, iar acest fapt poate avea mai multe explicații ce vor fi analizate spre finalul studiului. Ncindicarea sexului pentru majoritatea figurinelor este o trăsătură caracteristică pentru întreg spațiul locuit de traci²².

FIGURINE ZOOMORFE

Număr și arie de răspândire. Se cunosc doar 19-21 de figurine, ceea ce reprezintă un număr redus de exemplare, dacă avem în vedere că ele provin din 10 situri: Pietroasa Mică–*Gruiu Dării* (6 ex.), Grădiștea (2 ex.), Piscu Crăsani (3 ex.), Radovanu (2 ex.), eventual Tinosu (2 ex.), în rest fiind vorba de câte o singură piesă. Întrucât ele provin cam din aceleași situri cu figurinele antropomorfe putem aprecia că numărul mai mic de exemplare, față de piesele antropomorfe, reflectă o realitate istorică și nu doar un stadiu al cercetării.

Aria lor de răspândire este similară cu a figurinelor antropomorfe, ele «acoperind» aproape toată zona avută în vedere.

Modelare și morfologie. Și în cazul figurinelor zoomorfe se pot observa caracteristici similare cu cele antropomorfe: argilă comună semifină ori fină, deseori cu nisip, cioburi pisate, mică ori vegetale, modelare dintr-un singur bulgăre de lut, acoperire cu angobă, dimensiuni mici, între 3-7 cm, ardere, în majoritate, oxidantă. Deși nu se observă preocupări speciale în privința valențelor artistice se constată, uneori, grija de a se respecta proporțiile diverselor părți anatomice sau de a se sugera specia ori sexul; detaliile anatomice sunt redade, câteodată, prin alveole, incizii ori bobite.

Tipuri de situri și de contexte arheologice. Majoritatea pieselor s-au găsit în așezări (12/14 ex.), apoi în incinta sacră de la Pietroasa Mică–*Gruiu Dării* (6 ex.) și într-un mormânt de la Zimnicea (1 ex.); de asemenea, majoritatea exemplarelor din așezări s-au aflat în locuințe ori gropi. E de remarcat și faptul că nici un exemplar n-a fost găsit în temple.

Specii de animale. Uneori, datorită modelării îngrijite și intenției modelatorului se pot identifica speciile de animale. Cel mai des reprezentat animal este taurul (București–*Cățelu Nou*, Pietroasa Mică–*Gruiu Dării*), apoi calul (Radovanu), ursul (Piscu Crăsani), o scroafă sălbatică (*sus scrofa*) (Zimnicea), ovicaprine (Greaca–*Slom*, Pietroasa Mică–*Gruiu Dării*), eventual o țestoasă (Pietroasa Mică–*Gruiu Dării*); după cum se constată e vorba de animale domestice și sălbatice tipice zonei locuite de geto-daci. Sexul animalelor este rareori reprezentat, ca la Zimnicea, dar alteori el pare a fi sugerat de anumite părți anatomice (ex., coarnele).

MÂNERE CU TERMINAȚII ORNITOMORFE SAU ZOOMORFE

O altă categorie de piese cu probabile semnificații culturale²³ este reprezentată de „capacele” cu mânerul terminat în forma unor capete de păsări și, mai rar, de mamifere. Sunt piese caracteristice geto-dacilor de la sud de Carpați, deși există descoperiri și din alte zone. După formă, dimensiuni și terminația bazei marea majoritate a pieselor nu erau potrivite să fie utilizate drept capace. Cu trei excepții (Pietroasa Mică, Piscu Crăsani, Popești), toate celelalte exemplare cunoscute au fost modelate cu mâna. Aproape în totalitate terminațiile lor reprezintă capete de păsări, iar acolo unde ele sunt realiste s-a constatat că este vorba, îndeosebi, de vulturi; alte câteva piese redau capete de mamifere, posibil ovicaprine sau câini, dar e greu de identificat cu precizie (Fig. 5/1, 6; 8/2). În plus, există și piese cu terminații avimorfe, în special de vulturi ori șoimi care, în nici caz, nu puteau fi capace, așa cum sunt piesele de la Gâlmele²⁴ sau Sprâncenata²⁵, ca să nu mai vorbim de statuetele de la Cârломănești, ultimele așezate pe suporturi conice similare, dar de dimensiuni

²² Sîrbu 1993, 59, anexa 23.

²³ Conovici 1994, 63; Sîrbu 1995, 188.

²⁴ *Die Daker* 1980, nr. cat. 391.

²⁵ Preda 1986, 57, fig. XXVII/3-6.

mult mai mari și cu reale valențe artistice²⁶ (Fig. 14). Astfel de piese s-au descoperit în toate așezările dacice unde s-au întreprins săpături intense, numărul pieselor fiind, după opinia noastră, mult mai mare decât informațiile pe care le deținem (34 ex.): de ex., cunoaștem de la Grădiștea – 11 ex., de la Piscu Crăsani (8 ex.), de la Pictroasa Mică–*Gruia Dării* (7 ex.), iar de la Radovanu minimum 4 ex.; nu avem informații despre numărul lor din unele situri importante, cum ar fi, de ex., Popești, de unde s-a publicat un singur exemplar²⁷, pe când la Bordușani, deși materialul a fost exhaustiv publicat, s-a identificat un singur exemplar²⁸.

CONSIDERAȚII FINALE

Încă de la început este necesar să facem o distincție clară între figurinele antropomorfe și zoomorfe prezentate în catalogul descoperirilor și statuetele antropomorfe și zoomorfe de la Cârломănești, plus statueta antropomorfă de la Popești, întrucât diferențele dintre ele constă nu numai în dimensiuni și valențe artistice, ci și în tipurile de complexe în care au fost descoperite și în semnificații. De asemenea, vom discuta și reprezentările de animale aflate pe terminațiile unor suporturi conice, deseori considerate capace de vase.

Întrucât asemenea probleme au mai fost abordate, de alți cercetători²⁹ ori de mine însumi³⁰, vom reaminti doar concluziile esențiale, cu nuanțări privitoare la zona Munteniei.

Figurinele antropomorfe și zoomorfe. În depistarea semnificațiilor acestor piese este necesar să avem în vedere toate categoriile de informații pe care le avem la dispoziție: tipurile de situri și de complexe în care au fost descoperite, asocierea sau nu cu alte categorii de artefacte, morfologia și starea lor de conservare, prezența sau absența unor canale, orificii, cavități, împunsături.

În ceea ce privește originea figurinelor antropomorfe ori zoomorfe avem toate motivele să conchidem că ele continuă tradiția pieselor din prima epocă a fierului întrucât, tipologic și morfologic, marea majoritate dintre ele sunt similare, remarcându-se deosebiri morfologice și decorative doar față de exemplarele din aria culturii Gava³¹.

Încă de la început trebuie evidențiate câteva caracteristici esențiale.

În primul rând, niciodată nu s-au descoperit figurine antropomorfe ori zoomorfe și nici „truse magice”³² în templele dacilor, fenomen ce nu mai poate fi pus pe seama întâmplării; mai mult, asemenea piese nu s-au descoperit, încă, în zona Sarmizegetusa Regia³³, centrul religios al dacilor.

În al doilea rând, pe cel puțin o treime din piese se observă, încă din momentul modelării, intervenții de „maltratare”, așa cum sunt canalele, cavitățile, orificiile, împunsăturile, plus distrugerii ale pieselor care nu pot fi puse pe seama manipulării ori a unor consecințe ulterioare (de ex., ele au fost găsite în vase ori în morminte)³⁴. Aceste intervenții asupra pieselor nu reprezintă, în mod evident, anumite detalii anatomice și nici elemente de decor.

În al treilea rând, este evidentă lipsa aproape generală de valențe artistice la aceste piese³⁵.

În al patrulea rând, este de evidențiat faptul că nu s-au descoperit împreună, adică în același context, figurine antropomorfe și zoomorfe.

Cel puțin din aceste considerente apreciem că figurinele antropomorfe și zoomorfe geto-dacice n-au fost utilizate în cadrul religiei, ci al practicilor magice și vrăjitoarești.

Faptul că nu s-au descoperit figurine antropomorfe și zoomorfe în templele dacilor indică faptul că, cel puțin din sec. I a. Chr.-I p. Chr., cele domenii ale sacralului – religia și magia/vrăjitoria – erau clar delimitate întrucât așa reflectă descoperirile arheologice³⁶.

²⁶ Babeș 1977, 319-352.

²⁷ Vulpe 1959₂, 313, fig. 9/4.

²⁸ Trohani 2006, 65, pl.168/170.

²⁹ Sanie 1981, 174-195; 1995, 54-86; Preda, Dupoi 1979, 77-88; Babeș 1977, 319-352; Palincaș 1995, 93-104.

³⁰ Sîrbu 1987₁, 91-157; 1993₁, 68-69; 1993₂, 129-175.

³¹ Vasiliev 1985-1986, 79-90; Lászlo 1995, 85-97; Sîrbu 1987, 91-94, 108; 1999, 153-179; Maleev 1992, 13-24.

³² Sîrbu 1993₁, 68-69; 1993₂, 129-175.

³³ Sîrbu 1993₁, 60; Glodariu *et al.* 1996.

³⁴ Sîrbu 1993₁, 66.

³⁵ Sîrbu 1993₁, 58; 1999, 153-179.

³⁶ Sîrbu 1993₁, 70.

Operațiunile de „maltratare” ale pieselor, observate doar pe figurinele antropomorfe, se datorează principiului „similitudinii magice”, conform căruia dacă se străpunge ochiul, capul, stomacul unei piese, persoana vizată în ritual va suferi aceleași efecte, adică va orbi, va avea dureri de cap ori de stomac; dacă se dorește moartea persoanei, atunci figurina trebuie străpunsă total, adică din cap până în picioare³⁷. Toate aceste operațiuni se încadrează în practicile de „magie neagră”.

Este evident că asemenea operațiuni nu puteau fi întreprinse asupra figurinelor dacă acestea ar fi reprezentat divinități întrucât asta ar fi însemnat „maltratarea” propriilor zei încă din momentul modelării lor.

Alteori anumite acte magice sunt mult mai clar evidențiate, așa cum este cazul celor 28 de figurine, 25 feminine, toate cu mâinile legate la spate, și 3 masculine, cu trăsăturile bine marcate, descoperite în două amfore fragmentare la Poiana³⁸.

Lipsa valențelor artistice a acestor piese se explică prin scopul pentru care ele au fost modelate: întrucât practicile malefice se desfășoară, de regulă, în secret, departe de privirile celor vizati, e normal ca modelatorii să nu fie preocupați de estetica figurinelor antropomorfe.

Faptul că pe figurinele zoomorfe nu se observă maltratări se explică prin destinația acestor piese; deoarece s-au modelat, de obicei, animale domestice ritualurile se desfășurau în cadrul așa-numitei „magii albe”, adică se urmăreau scopuri benefice, cum ar fi mărirea șeptelului, sănătatea animalelor, producții mai mari etc.

Întrucât extrem de puține figurine prezintă orificii, care să facă posibilă purtarea pieselor, rezultă că rolul lor apotropaic era redus.

Cine erau beneficiarii? Dacă avem în vedere contextele arheologice în care s-au descoperit, morfologia pieselor și scopul modelării lor, putem conchide că populația de rând – adică agricultorii și crescătorii de animale – erau beneficiarii practicilor magice. Aceștia erau interesați, în primul rând, în fertilitatea pământului și fecunditatea animalelor. Este adevărat și faptul că în unele morminte regale tracice (de ex., mormântul nr. 2 de la Vrața³⁹) s-au descoperit adevărate truse magice, inclusiv cu figurine antropomorfe, deci semnificația lor aici ar putea fi protecția acestor personaje de rang înalt.

Descoperirea unor figurine în locuințe, de obicei în apropierea vetrelor, poate sugera anumite ritualuri legate de cultul focului, de protecția și prosperitatea familiei.

Dacă, și în ce măsură, figurinele antropomorfe s-au folosit pentru ritualuri de fecunditate este greu de documentat: nu se evidențiază zonele respective (ex. bazinul, sânii), nu sunt modelate femei-mame, peste jumătate din piese nu au sexul indicat etc. Doar fragmentul de penis descoperit la Greaca–*La Slom* ar putea indica o asemenea eventualitate.

Figurinele antropomorfe și zoomorfe, din diverse materiale, sunt tipice multor civilizații, din Egipt și Orientul Apropiat până în Grecia și Roma⁴⁰. Pe baza inscripțiilor de pe figurine sau de pe tăblițe ori a informațiilor autorilor antici s-au putut identifica multe din semnificațiile acestor piese⁴¹.

Desigur, întrucât pentru geto-daci lipsesc orice fel de informații scrise ori reprezentări iconografice referitoare la utilizarea și semnificația figurinelor trebuie să fim prudenți în interpretarea lor, dar o serie de considerații se pot emite și pe baza informațiilor oferite de descoperirile arheologice.

„Capacele” cu terminații avimorfe sau zoomorfe. Este destul de dificil de identificat semnificațiile unor asemenea piese întrucât doar rareori s-au publicat contextele în care ele au fost descoperite ori asocierea lor cu alte categorii de artefacte cu valențe culturale; la Grădiștea, de exemplu, o astfel de piesă a fost descoperită împreună cu figurine antropomorfe (Bordeiul 17). Deocamdată, nu s-au publicat asemenea piese din temple ori morminte. Se evidențiază prezența lor în incinta sacră de la Pietroasa Mică–*Gruia Dării* (7 ex), dar nu împreună cu figurine antropomorfe ori zoomorfe.

Aproape în totalitate terminațiile mânerelor sunt în formă de capete de păsări, iar atunci când ele au fost realist modelate se pot identifica păsări de pradă (vulturi ori șoimi), păsări cu semnificații profunde în religia multor popoare, inclusiv a geto-dacilor⁴².

³⁷ Sirbu 1993₁, 66.

³⁸ Vulpe 1931, 257-262, fig. 1-8.

³⁹ Torbov 2005.

⁴⁰ Faraone 1991, 165-205, fig. 1-13.

⁴¹ Faraone 1991, 165-205; Palincaș 1995, 96-102.

⁴² Sanie 1995, 149-150; Glodariu, Moga 1994, 36, 43, fig. 5-6; Sirbu, Florea 2000₁, 138, 175-177.

Dacă avem în vedere forma, mărimea, lipsa valențelor artistice, la marea majoritate a pieselor, și faptul că reprezintă, aproape în totalitate, capete de păsări, apoi tipurile de situri (așezări, incinte sacre) și contextele în care au fost descoperite (locuințe, gropi, strat, depuneri votive) putem aprecia că ele au fost utilizate în cadrul unor ritualuri familiale, poate cu valențe magice. S-au găsit, cu excepția mormintelor, în aceleași tipuri de situri și de complexe ca și figurinele antropomorfe și zoomorfe dar, cu o excepție (Grădiștea – Bordeiu 17), niciodată în aceleași complexe cu acestea.

STATUETELE ANTROPOMORFE ȘI ZOOMORFE

Cârlomănești (jud. Buzău)⁴³. O prima problemă o constituie tipul de sit descoperit aici și aria pe care el se extinde. Până în ultimii ani cercetările sistematice s-au desfășurat doar pe *Cetățuie* unde nu s-au descoperit, până în prezent, bordeie ori locuințe de suprafață *in situ*, ci doar edificii de cult, unele cu o plastică unică, apoi altare decorate și vetre izolate, plus numeroase gropi. Se remarcă abundența unor categorii de artefacte (ex. vase ceramice, piese de port, monede), raritatea altora (sunt rarissime uneltele și ustensilele din metale) și lipsa figurinelor antropomorfe și zoomorfe. Prin aceste caracteristici descoperirile de aici se deosebesc esențial de cele din importante așezări dacice (*davae*) cunoscute până acum, unde s-au găsit numeroase bordeie și locuințe de suprafață, iar edificiile de cult sunt puține și se concentrează într-o anumită zonă, așa cum este cazul, de exemplu, la Brad⁴⁴, Popești⁴⁵ și Pecica⁴⁶.

După opinia noastră se poate vorbi de o *dava* aici doar dacă se iau în considerare și descoperirile de pe terasele din jur, unde săpăturile recente par a atesta o locuire intensă, iar *Cetățuia* a reprezentat, în acest caz, centrul de cult, eventual și politic, al acestor comunități. Chiar descoperirea unor spații de locuit *in situ* pe *Cetățuie* nu poate schimba, după opinia noastră, caracterul esențial de centru de cult al acestei zone. Varietatea edificiilor de cult (trei sunt rectangulare, din care două cu altare decorate, plus două absidate), descoperite în zone diferite, prezența statuetelor numai în unele edificii, plus alte altare decorate, sugerează credințe și ritualuri dedicate mai multor divinități. Desigur, doar după publicarea monografică a descoperirilor de aici, cu planuri generale și de ansamblu, cu prezentarea pe complexe a inventarului, se vor putea emite concluzii definitive.

Unul din temple, cu o suprafață de cca. 100 m², de formă rectangulară, cu pereți din lemn lutuiți, distrus în urma unui puternic incendiu, avea patru vetre în interior, din care două erau ornamentate. Sub pereții prăbușiți s-au găsit fragmente de statuete zoomorfe, greutatea piramidale din lut, fusaiole, rășniță, multe fragmente de vase, obiecte din metal, trei monede dacice de tip Vârteju-București etc. Lângă edificiu s-a aflat Groapa 22 (A=2 m), cu pereții și fundul lipiți cu loess, în umplutura căreia, între două straturi de cenușă și cărbune, pe lângă alte materiale, s-au găsit două statuete aproape întregi și peste 130 de fragmente de statuete zoomorfe, plus un bust de bărbat

Un alt templu, de circa 20×10 m, situat în apropiere, avea temelii din piatră, era format dintr-o hală rectangulară și o cameră absidată, orientată NV, cu trei rânduri de stâlpi, cu posibili pereți din lemn, probabil nelutuiți, întrucât nu s-au descoperit nici urme de incendiu și nici lut galben. În interior, îndeosebi în partea sudică, erau multe fragmente de statuete zoomorfe, o cantitate mare de fragmente de vase ceramice, piese din metal, între care două fibule, și monede de tip Vârteju-București⁴⁷. Lângă el era Groapa 65, imensă (A=4 m, D=3,40 m), în care s-au aflat multe fragmente de vase, oase de animale, cărbuni, cenușă, lipitură arsă de pereți și doar trei fragmente de statuete zoomorfe, dar și un cap de statueta de bărbat.

Un al treilea templu (D=11,40 m × 7,60 m), situat în altă zonă, era format dintr-o navă rectangulară și o absidă orientată VNV, marcate de un mic șanț umplut cu *loess*, cu o vatră în interior. Descoperirea, sub ultimul templu, a altor două edificii rectangulare de cult denotă utilizarea acestui spațiu pentru temple și depuneri rituale pe parcursul sec. I a. Chr⁴⁸.

⁴³ Babeș 1975, 125-139; 1977, 330-343; Babeș *et al.* 2002, 98-99; 2003, 81-82, pl. 34; 2004, 76-77, pl. 17; 2005, 107-109; 2006, 124-126, planșa 21; 2007, 117-120, pl. 24; 2008, 94-97; Gugu 2004, 249-251.

⁴⁴ Ursachi 1995.

⁴⁵ Vulpe 1960, 308-316; 1961, 321-328; 1966, 32-33; Vulpe, Gheorghiu 1979, 95-104.

⁴⁶ Crișan 1978, 106-108.

⁴⁷ Babeș 1977, 341.

⁴⁸ Babeș *et al.* 2006, 125-126.

Trebuie menționat că în aceste ultime edificii nu s-au mai găsit statuete.

Statuetele zoomorfe, aproape în totalitate găsite în primele două edificii și în gropile de lângă ele, reprezintă, prin număr, dimensiuni și varietate, un *unicum* în plastica geto-dacilor, întrucât asemenea piese nu s-au mai descoperit nicăieri. Este vorba de câteva sute de fragmente, de la minimum 100 de piese, cu înălțimi și diametre cuprinse între 20-30 cm, ce reprezintă lupi, mistreți, cerbi cocoși de munte și păsări de apă, toate animale sălbatice specifice zonei ori în migrație prin ea⁴⁹ (Fig. 14); de evidențiat și modelarea unor animale compozite (de ex., cerbul cu coarne de taur). Aceste statuete au fost atașate unor suporturi circulare la bază (D. maxim=20-22 cm) și tronconice în elevație (Î=circa 20 cm).

De asemenea, s-au descoperit fragmente de bărbați și de cai fapt ce indică reprezentarea unor cavaleri cu scut în mâna stângă⁵⁰ (Fig. 13/2-3).

După formă, aceste statuete cu suporturi au fost expuse în temple, probabil pe polițe; după dezafectarea acestora statuetele au fost depuse în cele două gropi, probabil pentru a nu fi profanate.

Este singurul caz cunoscut din spațiul geto-dacic în care s-au găsit statuete zoomorfe și reprezentări de cavaleri în edificii publice de cult. După opinia noastră, statuetele zoomorfe sunt *ex-voto* pentru anumite divinități, iar statuetele de cavaleri documentează perpetuarea cultului acestora, motiv cu rădăcini adânci în arta geto-dacilor⁵¹.

Este de evidențiat descoperirea altor altare decorate din lut (*escharai*), presupuse a fi izolate, sub cerul liber, dar, după opinia noastră, este puțin probabilă această situație, datorită fragilității amenajărilor⁵²; este de presupus că și acestea, ca și în celelalte cazuri, să fi fost fie în cadrul unor temple, fie, într-un fel sau altul, acoperite.

Dacă avem în vedere numărul mare de temple și varietatea lor tipologică, prezența statuetelor și faptul că toate se datează în sec. I a. Chr. putem aprecia că aici avem atestat cel mai vechi și mai important centru dacic de cult din acea epocă.

Rămân o enigmă motivația distrugerii acestor temple și renunțarea la acest loc de cult; este de precizat și faptul că aici nu s-au mai constatat alte activități rituale (nici măcar urme de locuire!) până la cucerirea romană. Faptul că statuetele au fost depuse în gropi, iar zona templelor nivelată sugerează că operațiunea a fost efectuată, foarte probabil, chiar de dacii de aici.

Popești. Picior de statueta (Î=152 mm). S-au descoperit două fragmente de picior de statueta, din argilă fină, îngrijit modelate, de culoare cenușie în interior și roz la exterior, încălțat cu o opincă, ale cărei curele sunt redată prin incizii; zona de picior păstrată are dungi verticale, paralele, de culoare roșie; deasupra genunchiului se mai păstrează partea inferioară a unei cămăși lungi care are marginea marcată de o dungă de vopsea de aceeași culoare. Dacă s-ar respecta proporțiile corpului, rezultă că înălțimea statuetei ar fi fost de circa 45 cm⁵³ (Fig. 11/6). După nivelul în care a fost descoperită ea se datează pe la mijlocul sec. I a. Chr. Este evident, după mărime și atenția cu care a fost modelată, că această statueta nu poate fi inclusă în cadrul figurinelor, ci a statuetelor și poate fi asociată cu templele cu absidă, datate în sec. I a. Chr.⁵⁴.

Analiza descoperirilor de figurine și statuete antropomorfe și zoomorfe dovedește, după opinia noastră, faptul că ele se deosebesc nu numai morfologic, adică prin dimensiuni și valențe artistice, ci și prin contextele arheologice în care au apărut și prin semnificația lor culturală diferită: primele aparțin sferei magiei și vrăjitoriei, iar celelalte religiei.

De asemenea, dacă din punct de vedere formal există unele caracteristici comune între statuetele zoomorfe de la Cârломănești și „capacele” din celelalte situri, ele se deosebesc prin multe alte trăsături, atât formale (dimensiuni, realizare artistică, specii de animale), cât și al contextelor în care s-au descoperit: primele doar în temple ori în gropile de lângă ele, ultimele doar în așezări, ceea ce ar sugera și utilizarea lor în acte rituale diferite.

Pe baza datelor arheologice am putea conchide că statuetele zoomorfe și antropomorfe aparțin sferei religiei publice, pe când figurinele antropomorfe și zoomorfe, plus „capacele” cu terminații avimorfe ori de mamifere, țin de cultele familiale, de magie și vrăjitorie.

⁴⁹ Babeș 1977, 319-352.

⁵⁰ Babeș 1977, 336-340.

⁵¹ Sîrbu 1993, 68; Sîrbu, Florea 2002, 23-40.

⁵² Gugiu 2004, 249-251.

⁵³ Vulpe 1960, 333, fig. 9/4.

⁵⁴ Vulpe 1960, 308-316; 1961, 321-328; 1966, 32-33.

BIBLIOGRAFIE

- Andrieșescu 1924 – I. Andrieșescu, *Piscul Crăsani*, București, 1924.
- Alexandrescu 1980 – A.D. Alexandrescu 1980, *La nécropole gète de Zimnicea*, Dacia N.S. 24, 1980, 19-126.
- Babeș 1975 – M. Babeș 1975, *Problèmes de la chronologie de la culture géto-dace à la lumière des fouilles de Cîrlomănești*, Dacia N.S. 19, 1975, 125-139.
- Babeș 1977 – M. Babeș, *Statuetele geto-dace de la Cîrlomănești (jud. Buzău)*, SCIV 28, 1977, 3, 319-352.
- Babeș et al. 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007 – *Cîrlomănești, com. Vernești, jud. Buzău*, CCA (Campania 2001), 2002, 98-99; CCA (Campania 2002), 2003, 81-82, pl. 34; CCA (Campania 2003), 2004, 76-77, pl. 17; CCA (Campania 2004), 2005, 107-109; CCA (Campania 2005), 2006, 124-126, pl. 21; CCA (Campania 2006), 2007, 117-120, pl. 24; CCA (Campania 2007), 2008, 94-97.
- Conovici 1974 – N. Conovici, *Cîteva figurine antropomorfe geto-dacice descoperite la Piscul Crăsani (com. Balaciu, jud. Ialomița)*, SCIVA 25, 1974, 2, 295-301.
- Conovici 1985 – N. Conovici 1985, *Așezări fortificate și centre tribale geto-dacice din Muntenia (sec.IV î.e.n.-I e.n.)*, Istros 4, 1985, 71-87.
- Conovici 1994 – N. Conovici 1994, *Obiecte pentru cult și magie descoperite la Piscul Crăsani*, Pontica 27, 1994, 61-83.
- Crișan 1978 – I.H. Crișan, *Ziridava*, Arad, 1978.
- ...*Die Daker. Archäologie in Rumänien*, Maiz am Rhein, 1980.
- Dupoi, Sîrbu 2001 – V. Dupoi, V. Sîrbu, *Incinta dacică fortificată de la Pietroasele-„Gruiu Dării”*, jud. Buzău, I, Buzău, 2001.
- Faraone 1991 – Chr. A. Faraone, *Binding and Burying the Forces of Evil: The Defensive Use of “Voodoo Dolls” in Ancient Greece*, Classical Antiquity 10, 1991, 2, 165-205, Fig. 1-13.
- Glodariu, Moga 1994 – I. Glodariu, V. Moga, *Tezaurul dacic de la Lupu*, EphNap 4, 1994, 33-48.
- Glodariu et al. 1996 – I. Glodariu, E. Iaroslavschi, A. Rusu-Pescaru, Fl. Stănescu, 1996, *Sarmizegetusa Regia, capitala Daciei preromane*, Deva, 1996.
- Gugiu 2004 – D. Gugiu, *Decorated hearts discovered in the Cîrlomănești-Cetățuia settlement (the County of Buzău)*, în *Daco-geții*, Deva, 2004, 249-257.
- Lászlo 1995 – A. Laszlo, *Statuetele antropomorfe ale culturii Gava-Holihradý*, MemAnt 20, 1995, 85-97.
- Leahu 1965 – V. Leahu, *Săpăturile arheologice de la Cățelu Nou*, CAB 2, 1965, 11-74.
- Maleev 1992 – Iu. Maleev, *Kultova halstatska plastika ot lesostepnogo Podnestroviie*, ArhSofia, 1992, 13-24.
- Morintz, Șerbănescu 1985 – S. Morintz, D. Șerbănescu, *Rezultatele cercetărilor de la Radovanu, punctul „Gorgana a doua” (jud. Călărași). I. Așezarea din epoca bronzului. II. Așezarea geto-dacă. Studii preliminare*, TD 6, 1985, 5-30.
- Palincaș 1995 – N. Palincaș, *Figurină de lut de epocă Latène cu caracter magic descoperită la Popești, jud. Giurgiu*, SCIVA 46, 1995, 2 93-104.
- Pârvan 1926 – V. Pârvan 1926, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926.
- Preda 1986 – C. Preda, *Geto-dacii din bazinul Oltului inferior. Dava de la Sprâncenata*, București, 1986.
- Preda, Dupoi 1979 - Fl. Preda, V. Dupoi 1979, *Figurine de lut antropomorfe geto-dacice descoperite în așezarea de la Pietroasele-Gruiu Dării (jud.Buzău)*, Crisia 9, 1979, 77-88.
- Sanie 1981 – S. Sanie, *Plastica și unele aspecte ale cultelor și credințelor geto-dacice*, în *Studii dacice*, Cluj-Napoca, 1981, 174-195.
- Sanie 1995 – S. Sanie, *Din istoria culturii și religiei geto-dacice*, Iași, 1995.
- Sîrbu 1987₁ – V. Sîrbu, *Figurinele antropomorfe și zoomorfe traco-geto-dacice din prima și a doua epocă a fierului*, Istros 5, 1987, 91-157.
- Sîrbu 1987₂ – V. Sîrbu, *Credințe magico-religioase ale geto-dacilor reflectate în descoperirile arheologice*, SCIVA 38, 1987, 4, 303-322.
- Sîrbu 1993₁ – V. Sîrbu 1993, *Credințe și practici funerare, religioase și magice în lumea geto-dacilor*, Galați-Brăila, 1993.
- V. Sîrbu 1993₂ – V. Sîrbu, *Practici magice la traco-geto-daci*, Banatica 12, 1993, 129-175.
- Sîrbu 1995 – V. Sîrbu, *Représentation animalière sur/en céramique dans le monde géto-dace*, TD 16, 1995, 1-2, 187-198.
- Sîrbu 1996 – V. Sîrbu, *Dava getică de la Grădiștea, Județul Brăila I*, Brăila, 1996.
- Sîrbu 1999 – V. Sîrbu, *Les figurines anthropomorphes du premier âge du Fer trouvés dans le territoire thrace*, TD 20, 1999, 153-179.
- Sîrbu et al. 1996 – V. Sîrbu, P. Damian, E. Alexandrescu, E. Safta, O. Damian, St. Pandrea, Al. Niculescu, *Așezări din zona Căscioarele-Greaca-Prundu. Mileniile I î. Hr.-I d. Hr.*, Brăila, 1996.
- Sîrbu 2004 – V. Sîrbu, *Două bordeie dacice din dava de la Grădiștea, jud. Brăila*, Istros 11, 2004, 83-110.

- Sîrbu 2006 – V. Sîrbu, *Oameni și zei în lumea geto-dacilor/Man and Gods in the Geto-Dacians World*, Brașov, 2006.
- Sîrbu 2008 – V. Sîrbu, *Les figurines anthropomorphes et zoomorphes dans l'enceinte dace de Pietroasa Mică-Gruuiu Dării (dép. de Buzău)*, sub tipar în volumul dedicat memoriei lui Niculac Conovici.
- Sîrbu, Anastasiu 1980 – V. Sîrbu, F. Anastasiu, *Cercetările arheologice de la Grădiștea, Jud. Brăila*, Materiale 14, 1980, 209-218.
- Sîrbu, Anastasiu 1983 – V. Sîrbu, F. Anastasiu, *Cercetările din așezarea geto-dacă de la Grădiștea, județul Brăila – campaniile 1979-1980*, Istros 1983, 2-3, 165-189.
- Sîrbu, Anastasiu 1985 – V. Sîrbu, F. Anastasiu, *Cercetările arheologice din dava geto-dacică de la Grădiștea, județul Brăila (1982-1984)*, Istros 4, 1985, 127-141.
- Sîrbu, Anastasiu 1987 – V. Sîrbu, F. Anastasiu, *Cercetările arheologice din dava de la Grădiștea (județul Brăila). Campania 1987*, Istros 5, 1987, 159-173.
- Sîrbu, Florea 2000₁ – V. Sîrbu, G. Florea, *Les Gèto-Daces. Iconographie et imaginaire*, Cluj-Napoca, 2000.
- Sîrbu, Florea 2000₂ – V. Sîrbu, G. Florea, *The Image of the Horseman in the Thracian Art (5th century BC- 1st Century AD)*, Starini 1, 2000, 23-43.
- Sîrbu, Matei, Dupoi 2005 – V. Sîrbu, S. Matei, V. Dupoi, *Incinta dacică fortificată de la Pietroasa Mică-Gruuiu Dării, com. Pietroasele, jud. Buzău II*, Buzău, 2005.
- Stoica 1979 - C. Stoica, *Cercetări în așezarea geto-dacă de la Cătunu (jud. Dîmbovița)*, Materiale 13, 1979, 119-124.
- Torbov 2005 – N. Torbov, *Moghilanskata Moghila vav Vraca (Moghilanskata Tumulus in Vratsa)*, Vraca, 2005.
- Trohani 2005 – G. Trohani, *Locuirea getică din partea de nord a Popinei Bordușani, comuna Bordușani, Județul Ialomița. Locuințele și gropile I*, Târgoviște, 2005.
- Trohani 2006 – G. Trohani, *Locuirea getică din partea de nord a Popinei Bordușani, comuna Bordușani, Județul Ialomița. Interpretarea materialului arheologic II*, Târgoviște, 2006.
- Turcu 1971 – M. Turcu, *Cercetări privind așezarea getică și feudală timpurie de la Bragadiru (1968-1969)*, MatlstMuzBuc 8, 1971, 55-67.
- Turcu 1972 – M. Turcu 1972, *Vestigii getice cercetate în București*, MatlstMuzBuc 9, 1972, 70.
- Turcu 1977 – M. Turcu, *Reprezentări plastice geto-dacice din Cîmpia Munteniei*, RMM-M 14/8, 53-56.
- Turcu 1979 – M. Turcu 1979, *Geto-dacii din Cîmpia Munteniei*, București, 1979.
- Ursachi 1995 – V. Ursachi, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, București, 1995.
- Vasiliev 1985-1986 – V. Vasiliev, *Descoperiri arheologice cu semnificație cultică în așezarea din prima epocă a fierului de la Teleac (jud. Alba)*, ActaMN 22-23, 1985, 79-90.
- Vulpe, Gheorghită 1979 – A. Vulpe, M. Gheorghită, *Șantierul arheologic Popești, com. Mihăilești, jud. Ilfov*, CAB 3, 1979, 95-104.
- Vulpe 1931 – R. Vulpe, *Figurinele magice de la Poiana și captivii de pe reliefele de la Adamclisi*, Analele Dobrogei 12, 1931, 1-2, 257-262.
- Vulpe 1957 – R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești*, Materiale 3, 1957, 227-246.
- Vulpe 1959₁ – R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești (r. Mihăilești, reg. București)*, Materiale 5, 1959, 339-349.
- Vulpe 1959₂ – R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești (r. Domnești, reg. București)*, Materiale 6, 1959, 307-324.
- Vulpe 1961 – R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești*, Materiale 7, 1961, 321-328.
- Vulpe 1966 – R. Vulpe, *Așezări getice din Muntenia*, București, 1966.
- Vulpe, Vulpe 1924 – R. Vulpe, Ec. Vulpe, *Les fouilles de Tinosu, Dacia 1, 1924, 176-241.*

